МАССА А МЕХКАШКАРА ПРОЛЕТАРЕШ, ВIАШАГIКХЕТА!

ЕРА, № 114 (4282)
22 СЕНТЯБРЬ 1966 шу
Мах 2 кеп.

СЕРДАЛО
(«Свет»)

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГIалгIай обкома Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Советен Министрия Советен орган.
Орган Чечено-Ингушского обкома Коммунистической партии Советского Союза, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР.

АРАДУВЛ 1923 ШЕРА ДЕНЗ

ОКТЯБРА НАКЪА ДОЛХАШ

ХьатIaбoaгIaчa бетта чотах

Сийрда мехкдаьтта продукташ арахецара нийс бетта задани кхоачашйир укх деношка Грозненски мехкдаьтта чакхдоахача завода нов. Куравин Владимир Захарович керте латтача технологически цеха коллективо. Производства технологи тоа а еш дикка лохдаьд коллективо продукцега дIадодар.

Цеха установкашта юкъе даьха толамаш дикагIа да нн. М. А. Абасалиева, Д. К. Тарасова кулгалдеча установкай мехкдаьттахой.

Л. ФОМЕНКО.

Завода «Гаро» доахача толомашта юкъе дикка дакъа лоац новаторашеи рационализаторащеи. Духхьала тIехьарча шин шера укхаза юкъейоалаяьй 5600 сом эффект луш йола 48 предложени.

Дуккха предлеженеш йир рационализатораша москвичийи ленинградцийи болам хьаллоацаш металли материалаши кхояра хьакъехьа. ХIанз а цу гIулакха терко еш ба завода дикагIбола рационализатораш нн. Анисимов, Каплаухов, Саламов, Мусаев, Урусов, кхыбараш. Уж берригаш рационализатораш хиларал совгIа дика производственникаш а ба.

Сурта тIа: новатораша (аьрдехьара аьттехьа) Каплаухов Бориса, Хашенко Михаила, Анисимов Ивана, Саламов Альберта ювц раскатка конструкци хувцара Анисимова енна предложени.

И. Плиева сурт.

Цхьа ди чхьагIара заводе

РЕПОРТАЖ

17-ча сентябре Iуйрийна итталагIчох ах даьнача хана Наурски района «Ленина» цIерахча совхоза кхашкара комсаш яхьаш хьалхара автомашинаш хьакхаьчар пу боахама чхьагIар доаккхача заводе. «Ркацители» яхача сортах йола комсаш я кхашкара хьаувзараш. Из сорт диъ корах дIачу а эцаш прессаша переработка ю укхаза, хIаьта №№ 5, 6 йола кораш вIашагIъийнача сорта комсашта лаьрхIа да.

Цу дийнахь завод болх бе йолаенна сахьат даьннача хана аргIагIа дIаэттар ворхI — нийс автомашина. Кхашкара хьаувзаш хиннараш «ркацители» яхача сортах йола комсаш яр. Царна лаьрхIа диъ кор уж дIачуэца кхоадацар. ХIаьта №№ 5, 6 йолча корий прессаш лукхагIа йолча хана болх па беш латтар. Шин сахьата цу шинна корах еррига дIачуеннараш йиъ автомашин комсаш мара яцар. Бакъда, «ркацители» тIайолаш енача автомашино аргIага хьежаш цхьа сахьат доаккхар завода коа.

Из ишта хилара бехке бар совхоза кулгалхой. Цар заявка еннаяр вIашагIъийна комсаш дIачуэца ши кор деза аьнна. Коа этта хьал бIаргалайча кхийтар уж гIулакх ишта дита йиш ца хиларах. Кхы сорт хьаэца лаьрхIа хиннача пхелагIча корах «ркацители» яхача сортах йола комсаш хьачуэца аьнна команда елар, амма из де 12 сахьати 15 минути яьлча мара вIаштIехьдаланзар.

ХIаьта мишта лел болх кхашка? ШоллагIча отделене Горкова Валентинас кулгалдеча цхьоалагIча бригада кхашкара комсаш хьайоахаш Нохч-ГIалгIай медицински училищера вайта ши бIаь студент вар. Уж комсех педаш хьал а диза комсаш дIатIайотта автомашинаш а йоацаш баIар. Цу бригадера комсаш дIаозаш кхо автомашина яр. нагахьа санна цар заводе латташ дукха ха ца йоайоре шофераш кхоабергбар студенташа хьа майоахха заводе комсаш дIаоза. Цхьабакъда комсаш йица яха машинаш дукха говра.

Дика хиннай бригада комсаш. 30 гектара тIара 330 тонн комсаш чуийца яьннай укхаза. Юкъера лаьрхIача хIара гектара тIара 10 тонн комсаш чуэц бригадо, хIаьта тIаийца декхар 6,5 тонн кхеергья, аьнна мара дацар.

Студенташ боацаш бригада членаш а ба шоаш кхеэь комсаш хьайоахаш. Хьинаре къахьегаш ба бригаде комсаш лелаераш А. Семенова, Я. Ильясова, В. Швецова.

Царел тIехьа ца биса гIерташ ба комсаш хьайоахаш боахка дукхагIбола студенташ а. Царех цхьабараш делкъа хана шоай норма кхоачашъяь баьннабар. Дика болх барца белгалбаьннаб шоллагIча курсера фельдшераш Сопрыкина Зина, Айрапетян Нара, Вацаева Хьава, медсестраш: Еланская Надежда, Кузнецова Ала, Рикуха Любовь.

Комсаш хьайоахача тIахьожам лоаттабу, нагахьа санна цIенъяь хьа ца йоахаш комсаш йиса моттиг нийсъелча, бехке вар шоалагIа комсаш хьаяха оттаву. Цул совгIа цкъа комсаш чуийцача кхашка шоалагIа подборка а ергйолаш я...

Цхьабакъда кхашка санна лелац болх заводе. Цу дийнахьа цкъа комсий чкъораш дIаозача транспортера чу шода ийккха, шоалагIа электросвет йоацаш, кхоалагIа — ялхлагIча кора шнека чу гIадж ийккха цех сецаеш дукха ха йоайир заводе. Ишта, ялхлагIча кора прессаш сецача хана № 45-34, № 68-87, № 34-61, № 77-00, № 54-66 йола автомашинаш диъ сахьата Iо ца йоассаеш латтар.

Цу тайпара кхоачамбоацараш каст-каста хулаш да укхаза. Керттерча винодела шийй кабинете ткъаьх урс хьахьокх тхога. Уж берригаш комсашца шнека чу нийсденна хьадаьха дар. Цу гIулакха бехке вар малав ха гIерташ цхьаккха саг вацар укхаза. Из ишта хила дезаш санна сагота боацаш бар совхоза а завода а кулгалхой.

Цу дийнахьа комсаш хьаувзаш 37 автомашина яр, хIаьта нах а бар комсаш хьайоахача шортта. Комсий участкаш юкъера лаьрхIача 4—5 километр мара гаьна яц чхьагIар доаккхача завода, хIаьта а цу дийнахьа 122 рейс мара янзар ерригача машинаша. Юкъера лаьрхIача хIаране кхоккха рейс.

Цу дийнахьа ерригa переработке кхаьчараш 270 тонн гаргга комсаш яр. ХIара пресс сахьата итт тонн комсаш чакхъяха езаш я, хIаьта юкъера лаьрхIача дийнахьа царга итт сахьата болх байтача ялх прессо кIезигагIа яле 400 тонн комсаш чакхъяха езар. Завод комсаш хьачуийе йолаенна ши кIира да. Цу хана денз чакхъяьха комсаш 2170 тонн мара яц, хIаьта план 9 эзар совгIа тонн я.

Болх тIехьабоахар керттерча даькъе завод я. Из во кийчъяьяр сезона. ДикагIа вIаштIехьбаккха беза кхашкарчеи заводерчеи балхашта юкъера бувзам. Цул совгIа лерттIа кхетама болх а тIахьожам а лоаттабе беза комсаш хьайоахача наха юкъе урсаши кхыйола хIамаши комсашта юкъе ухийтарг йоацаш. Кхашка урсаш доадераш бехктокхаме оза беза.

Къахьегамцара материальни безам совбаккха а наха юкъе социалистически яхь йоаржае а еза.

С. МАЙСИГОВ,
тха собкор.

КЪАХЬЕГАРГА ХЬЕЖЖА

ХIара шера колхоза боккха пайда лу хьайбай боахамо. Укх шера а хьайбаш лeлaдeраша доккхий толамаш дахар баьхан долаш колхоза вIаштIехьдаьннад пачхаьалкхенга шурей дулхи доахара бархI бетта план тIехкхоачашъе. Планах лаьрхIачул совгIа 38 тонн шура ехкай колхозо пачхаьалкхенга.

Толаме къахьийгача жа леладерий а вIаштIехьдаьннад хIанзале шера декхараш кхоачашде, дукхагIa дар цхьоалагIча класса а долаш 50 тонн тха дехкад колхозо пачхаьалкхенга. ДIадахача шерашка хайнчул ламкагIа толачаш даха йиш хургьяцар укх шера, нагахьа санна дIаяхача гурахьа колхоахоша хьайбашта дерригача Iана тоъал доакъар Iалашдара хаинахьа йоакхо яь ецаре. Из бахьан долаш хьайбай продуктивность лакхъелар.

Юртбоахама продукци дукхагIa яккхара селлара лоархIаме дола доакъар Iалашдара балхаш укх шера хIанзалца ца хиннача тайпара дика лел колхозе. Болхоза специалисташа лаьрхIача гIучадаьлар цхьан шереи ах шереи тоъал доакъар колхозо Iалашдаь хилар.

Мишта вIаштIехьдаьлар тха колхоза иззал доакъар Iалашде? Цкъа дале баьцаш дIаюв майза шерьяьар оаха. Дахача шера 600 гектара тIа мара дIа ца ювш хинна баьцаш укх шера 860 гектара тIа йийнаяр, хIаьта дика хьахинна баьцаш йоа ца еш шиъ хаинахьеи чуийцар. Цу гIулакхо йиш хилийтар дахача шера 18500 центнер мара ца кийчъяьча, укх шера 32 эзар тонн йол кийчъе.

Доакъара бала чIоагIьяра лоархIаме долча дIалахача шераца нийслича шозза дукхагIа Iалашдаьд тха колхозо ча. Iалашдаьча 49 эзар тонн чах дукхагIа дар хьайбаша Iа доаккхаргдолча хьатIаэзал.

Хьайбаш кхабара рациона юкъе хиланза дарглоацаш доакъар да силос. Из дика кхетадеш болча колхозхоша силос йоллара балхашта боккха терках тIабохийт. Колхоз декхарийла я 12 эзар тонн силос Iалашъе, хIаьта хIанале 10 эзар тонн Iалашъяь яьннай.

ХIана колхоза кхашка сихбенна шекара свекла чуэцаш боахк шекара свекла кхеераш. Доакъара дика накъаргья шекара свекла лордаш а. Тха колхозо лаьрхIад шекара свеклах хьа мел къасташ йола лордаш доакъара гулъе. Силоса лаьрхIа хьоакхача хьажкIай гIамаш тоххадeннaд, хIаьта цу силосах шекара свекла лордаш техача хьайбаша дикагIа юаргья силос. ВIалла силосах ца тохе а духхьал цхьан шекара свекла лордашца а кхаба йиш я хьайбаш.

Юхедиса лоадам боаца балхаш даь чакхдаьлча, доакъараш кийчде йолалургйолча цехо дургбола пайда боккха ба. Дийнахьи буси 10 тонн доакъараш кийчде низ кхоачаргба цу цеха.

Тха колхоза механизатораш хIана гурахьа дув ялаташ дIаде болабеннаб.

Гурахьа дув ялаташ дIале лаьтташ кийчдаь даьннад. ДIадахача шерашка санна доацаш укх шера цхьоалагIчеи шоллагIчеи классах фу кийчдаьд тха колхозе. ХьатIадоагIача шера хьувкъама хIанзае а йоакхо еш ба колхозхой.

ХьатIадоагIача советски халкъа цIейна накъа болхаш къахьегама дика толамаш дахара яхье баьнна къахьегаш ба тха колхозхой.

И. ШЕЛЕСТ,
МалгIабика района «Кавказ» яхача колхоза председатель.

СИХА А ДИКА А ЧАКХДАХА ГУЙРАН БАЛХАШ

РЕСПУБЛИКА КХАШКА

Сентябра шоллагIа декада чакхдалар дика кхеталар бахьан долаш хьинаре къахьегаш ба республика юрта боахама къахьегамхой. Дукха къахьегамхой боахк хIанз кхашка хьажкIаш, шекара свекла, коартол, баьца даараш чуэцаш а, хIаьта ялаташ чуийца баьнна лаьтташ оахаш а. Республика кхашка дIайийнача шекара свеклах сентябрь бетта ткъоалагIча дийнахьа 1784 гектар чуийца яьннаяр. Къаьст къаьстача районашка хьежача Гудермески района боахамашка дIайийначa шекара свеклах кхоалагIа дакъа чуийца даьннад хIанзале, хIаьта Ачхой - Мартана района боахамашкара 18 процент чуийцай. Республика массайолча районашка дика хьувкъаьча шекара свеклах хIанзале шекар доаккхача заводе 26,4 эзар тонн дIаеннай, хIаьта шекара заводе дIаяла кийчъяь кхашка 10 эзар тонн а улл.

Боккха теркам тIабахийта беза кхашкарча балхий чоалханерча комплексах долча эзбаи гурахьа дув ялат дIадеи лаьтташ ахара балха. Республика боахачаш декхарийла да 165 эзар гектар гурахьа дув ялаташ дIадеи 172 эзар гектар бIаьсти дув ялаташ дIале лаьтташ кийчдеи. Дика хьатIадаргдола фу удобренешца хьаьндаьча лаьтташ тIа шийй ханнахьа дIадеро йиш хулийтаргья ялат дика хьувкъале.

Дерригача боахамашка дIале долаленнад гурахьа дув ялаташ.

ЯЛАТАШ ЧУЭЦАРАХИ, ЗЯБЬ АХАРАХИ, ГУРАХЬА ДУВ ЯЛАТАШ ДIАДЕРАХИ ЙОЛА СВОДКА.
(Плани проценташ).

	Фабричи шекара свекла	Гурахьа дув ялаташ дIадер	Зяьб ахар
Ачхой-Мартана	18	2	35
Ведана	—	12	14
Грозненски	17	13	38
Гудермесски	33	12	52
МалгIабика	13	17	34
Надтеречни	—	18	62
Наьсарен	—	—	28
Наурски	—	31	53
Ножай-Юрта	—	15	3
Советски	—	—	10
Сунженски	—	1	49
Урус-Мартана	17	—	41
Шаьла	16	2	50
Шелковской	—	14	32
Грозный	—	—	44
Ерригача республике	16	11	41

ТХО КИЙЧА ДА

Дика хьийкъа гурахьа дийна ялат чуийцачул тIехьагIа, хьатIадоагIача шера хьувкъама лард йоллара шерра социалистически яхь а йоаржаь, дика кийчо яьй Ведана района Ленина цIерахча колхоза механизаторашеи кхаш лeлaдeрашеи.

Гурахьа юв культураш дIае 250 гектар аха езаш бар тха артела колхозхой. ХIаьта хIаналехьа 300 гектар ахах оаха. Цул совгIа дикача агротехнически хьанашкь оасарца кьовсам лоаттабеш кулгиваца яь лаьттанцара тIехкал соцлеш галаш йохаяра малха тоххабеш, цунца цхьана лаьттан тIера тIоа IотоIабеш обработка йир. Яьхк дийрзача лаьтта хIара гектара 2—2,5 центнер кхоачийташ суперфосфат тессар.

Боахама кхаш лeлaдeраша дика кхеталу мел лоархIаме да дIадувча боарамга кхоачалаь кондиционни фу дика тоадаьча лаьтта ханнахьа дIадоллар. Цудухьа ха тIехь ца йоалийташ 18-ча сентябре «Безостая-1» яхача фух долча кIина хьалхара буртиг лаьттах бeллар колхоза хьалха латтача механизатора Оанев Асрудде. Лоаман хьалашка техника лелае хала дале а говзача тракторист а дика лелаю кхоь сеялка тIехьа йола шийй агрегат. Дика дIадолл лаьттах фу Дамаевгlар даси воIои а.

Гурахьа дув ялаташ дIадерца цхьана зяьб а оах механизатораша. Цар дика кхеталу ханнахьа аьха дика обработка яь зяьб хургболча хьувкъама тешаме лард хилар. Ялатийна лаьрхIаи силосаи дIайийна хьажкIаш чуэцаш тIеххьа-тIехьа зяьб оахаш ба трактористаш Чимаев Лаьчен Абдулалимов ВахIийта. Колхоза планах 150 гектар аха езача хIанале 70 гектар ахьай. Цар гектар ютаргъаш оаха бIаьсти аха, — йоах механизатораша, — зяьб аха деза лаьтта ханнахьа аьха даргда.

Кхаш лeлaдeрел тIехьабисац колхоза юкъара хьайбаш лeлaдeраш а. Ахкан замалахь лоаман вIаьхийча даьгIенашка даькъа тоаденнача хьайбай продукци лохлургйоацаш, из кийчъяри пачхаьалкхенга йохкарца толамца чакхдаккхара шоай еррига уйла а низаш а тIалахийта Iана кийчо еш ба артела колхозхой.

Колхоза хьайбаш дика Iангара дахара планах 2300 тонн гIожен 1027 тонн мошен доакъар кийчде дезар тха хьайбаш лeлaдeрий.

Шо-шоай участка тIа механизаторашеи хьайбаш лeлaдeрашеи хьинаре къахьегарах кийчде дезача доакъарах хIанале 70 процент кийчдаьд. Хьокхаш вIашкатохаш латт альпийски цоважкара йол. ХIара денна 250—300 саг аравоал цу балха. Хоьш махиалара лоаман хьалашка техниках пайда эца йиш хилац. Дерригa балхаш кулгашца ду.

Цул совгIа гIожача доакъара хIанзачул тIехьагIа хьоккхаргйолаш 60 гектар клевер я боахаме. Фермана юхе 1400 тонна силос дIаеллай. Хьайбай продукци дукхагIа яккхара доакъара рациона юкъе боккхача лоархIаме я силос. Из дика хов хьайбаш лeлaдeрашта. Цудухьа планах йоагIачул совгIа Iалашъергья оаха силос, — йоах колхоза юкъара хьайбаш лeлaдeраша.

ХIанзачул тIехьагIа силоса йолла 1000 тонн хьажкIа я тха боахаме. Ши эзар тонн силос йолла лерхI оаха. Цул совгIа 300 тонн чa Iалашдаьд. Цох 150 тонн фермашка хьатIаэзад. Хьайбаша Iа доаккхаргдолча хьатIаэза аргIаш даь вIашкатехад 500 тонн гIожа доакъар.

ХьатIадоагIача Октябра цIейна сийленца накъа дахара шерра социалистически яхь йоаржаь итталагIа октябрь тIаккхоачаш дерригa кхашка гуйран балхаш чакхдаха дерхI тха боахама къахьегамхоша.

В. БАЙМУРЗАЕВ,
Ведана района Ленина цIерахча колхоза председатель.

ФЕРМА БОЛХ ТОАЛУШ БОАГIА

Надтеречни района «Гвардейский» яхача хьайбаш кхоабача совхоза шоллагIча отделене хьакхарч лелаю. Цу отделене ферма кхыча боахамашкара хьайбеш хьакхарч кхоаб. Дийна йолаш 80—85 килограмм дозал дола хьакха хьа а ийце ферме кхоабаш 120—125 килограммага дIакхоачаьчул тIехьагIа из пачхаьалкхенна дулха дIалу. Иштта боахамашкара хьанийца хIанз кхоабаш 3300 хьакха я ферме. Хьакхарч кхаь группе лелаю ферме, царна гIулакх деш ялх саг ва.

Укх тIеххьарча кхаь бетта планах дерхIаш хинначул доакъара единицаш кIезигагIа дIайохийте а дулх дика тIаккхет укхаза. Дийнахьи буси юкъера лаьрхIача 504 грамм дозал тIаккхийттад хIара хьаккхийна. Из планал 54 грамм дукхагIа хул. ХIара хьаккхийна тIакхетача килограмм дулхага ялх доакъара единица дIайохийт боахаме, хIаьта планах дIаяхийта лаьрхIар 6,5 доакъара единица яр.

Бакъда, дIадахача шерашка иштта лелацар хьакхий ферме гIулакхаш. Шерра-шера план кхоачашъяцар фермо. ТIаккха укх шера болх тоабе мишта аьттув баьннаб ферма коллектива? Цун бахьан да укх шера ферме дукха эргалонаш хинна хилар.

ДIадахача Iай хьакхарчашта чкъаьрий фарши килькеи тела болабалар ферме. Фарши килькеи рационо юкъе яхьар бахьан долаш духхьала цхьан бетта Бельтоев Халата лелаеча групперча хIара хьакхийна дийнахьи буси 560 грамм дулх тIаккхийтар, из доакъар дуаде болабалалехьа 250—300 грамм мара тIакхеташ ца хиннача.

Фарш комбикормашца эеш тел хьакхарчашта. Центнерах 21—22 сом а телаш Дагестански чкъаьрий комбинатера хьакхухь из совхозо. Из доакъар гаьннара хьакхухьаш дале а цох боккха пайда боал боахама.

Укх шера бIаьстан юхье фермана гонахьа 20 гектара тIа доакъара лаьрхIа ябакхаш дIайийра бахамо. ДIалахар хайра хIама доаланерча пу пайданерча культура дика хьувкъам чуийцар ферма. Из доакъар хьайбай дегIах дика лат. Цул совгIа тайп-тайпара доакъараш тел хьакхарчашта: хьажкIий, мукха, гороха комбикормаш, хьажкIий гIадамаш. Царца эду тух, мел, тIехках даькка хьоар.

Ахкан замалахьа лагерашка лелаю хьакхарч. Цу хана геттара лоархIаме да царна дика доакъар хиларал совгIа кхоллар лаь Iи, лувча моттиг хилар. Итт километр гаьна долача керттерча канала чура хий хьачудиллар хьакхарч хиннача лагере. Иштта кхыдола хьалаш а вIаштIехьдаьхадар лагерашка.

Аьхки эгтара дикагIа дола хьалаш Крымов Федора лелаеча хьакхий группе дар, цудухьа по лаьха толамаш дикагIа дар. Цо кхоабача эзар хьакхах хIаранена юкъера лаьрхIача дийнахьи буси 520 килограмм дулх тIаккхет.

Укх шера август бетта кхаьба яьнна реализационни боарамга дIакхоачаяь 1200 хьакха дIаеннай совхозе пачхаьалкхенна.

Хьакхарчаша Iа доаккхаргдола помещенеш бокъонца механизировании я. Доакъар механически кормораздатчикаца дIател укхаза. Кхо а транспортераца арадоаккх помещенешкара.

Ферме доазои тIа электросвет я, помещенешка вентиляторaш оттаяьй.

ХIанз помещенена хьатIаяьча кхоаллен кIал лелаю хьакхарч. Уж чуйолча моттиге 80 метр йIаьха бетонированни ний я, доакъар дуача хана хьакхарч вIашлй новкъа хургйоацаш решетка яьй.

Сарахьа «Беларусь» яхача трактораца доакъар хьатIадаь ферма механизаторашa. Доакъар Iодаьккха баьлча трактора хьалхашка бела хьисапе приспособлени а йийя иштта кхоаллена вIалхара Iохьакхе кхо арадоаккх цар.

Ши бутт баьннаб ферме пхи тонн мукъ оза циферблатни тараз отталаь. Хьалха хIара бетта хьакхарч озара кхоккха ди доадора. Цул совгIа уж оза ялалехьа хьакхарчаша дулх эшадора, хIаьта хIанз диъ сахьата еррига 3300 хьакха оза бовл укхаза.

Хьалха санна ялх километр гаьнара автомашинашца хий кхахьа дезац ферме: артезиански гIув яьккхай ферма коа.

Укх шера барда кийчбу фермопех а яь баьннаб совхозе. ДIаяхача хана Грознера кхухьар из доакъар.

ХIанз ши эзар хьакхо Iа доаккхаргдолча помещенена юххе кхы а цхьа эзар хьакхийна лаьрхIа керда помещени яь боалаш латт. Цига хийи электросвети дIачуйиллача баьннаб гIишлошъераш.

Хьакхарч Iангара яхара эша доакъар долаш да боахаме.

Ер шу чакхдаьннадеце а белгалде йиш я дарегIча доакъарои дикача механизацеи ферма продукцега дIабода мах дуккха лохбаь болга.

С. СУЛТАНГИРЕЕВ.

Хинарe къахьийгад укх шера Грознерча баьца даарий консерваш еча завода къахьегамхоша: ерригa продукци арахецара бархI бетта задани кхоачашъяьй 115 процент, планал совгIа арахийцай 60 эзар ёма маьха продукци.

Къаьстта дика болх бу нов. Музаева Куса керте латтача бригада коллективо помидораш хьахаржача цеха болхлошеи.

СУРТА ТIА: цеха мастер Митусова Зоя хьожаш я вакуумварочни аппарараш помидораш кхехнара мишта кийчъяьй.

И. Плиева сурт.

СОВГIАТАШ ДАЬКЪАЛА ХИЛДА ШУН

Хьун, целлюлозно - каьхата, хьу чакхйоаха промышленность дегIакхувлара оттаяь ворхI шера плана заданеш кхоачашъеча толамаш дахарах СССР Лакхехьарча Совета Президиумо 1966 шера 17 сентябрерча Указаца СССР орденаши медалаши еннай хьун, целлюлозно - каьхата, хьу чакхйоахача промышленноста предприятеи организацеи болхлой, инженерно - технически болхлой, гIулакхерча наьха, партийни, советски, профсоюзни, комсомольски организацей болхлой йоккхача группана.

Цу даькъе Нохч - ГIалгIай АССР-е гIолла:

Ленина орден

Анесов Василий Павловича — «Терек» яхача Нохч - ГIалгIай мебельни-хьу чакхйоахача фирма столяра.

Къахьегама цIеча байракха орден

Бахоева Гелгай Аятайна — «Терек» яхача Нохч - ГIалгIай мебельно-хьу чакхйоахача фирма станочницана.

Гребенюк Василий Сергеевича — «Терек» яхача Нохч - ГIалгIай мебельни-хьу чакхйоахача фирма столяра.

«Знак почета» яха орден

Герасимов Константин Николаевича — «Терек» яхача Нохч - ГIалгIай мебельни-хьу чакхйоахача фирма генеральни директора.

Козонин Иван Алексеевича — «Терек» яхача Нохч - ГIалгIай мебельни-хьу чакхйоахача фирма отдела начальника.

Рожнова Валентина Запетовнайна — «Терек» яхача Нохч - ГIалгIай мебельни-хьу чакхйоахача фирма отделочницана.

Семинова Нина Андреевнайна — «Терек» яхача Нохч - ГIалгIай мебельни-хьу чакхйоахача фирма станочницана.

Стенин Иван Гавриловича — «Терек» яхача Нохч - ГIалгIай мебельни-хьу чакхйоахача фирма столяра.

Улубаева Зухайрий Султана — «Терек» яхача Нохч - ГIалгIай мебельни - хьу чакхйоахача фирма рамщика.

«За трудовую доблесть» яха медаль

Альмерзаева Минада — «Терек» яхача Нохч - ГIалгIай мебельни-хьу чакхйоахача фирма сушильщицана.

Гольм Юрий Александровича — «Терек» яхача Нохч - ГIалгIай мебельни-хьу чакхйоахача фирма слесара.

Древницкий Николай Васильевича — «Терек» яхача Нохч - ГIалгIай мебельни-хьу чакхйоахача фирма вокхагIа волча механика.

Ибрагимов ИбраьхIама Абдул ВоахIаба — «Терек» яхача Нохч-ГIалгIай мебельни-хьу чакхйоахача фирма цеха начальника.

Подопригolова Клавдия Ивановнайна — «Терек» яхача Нохч-ГIалгIай мебельни-хьу чакхйоахача фирма рубашкай наборщицана.

«За трудовое отличие» яха медаль

Богуславская Вера Ивановнайна — «Терек» яхача Нохч - ГIалгIай мебельни-хьу чакхйоахача фирма станочницана.

Вертиховский Антон Амбросовича — «Терек» яхача Нохч - ГIалгIай мебельни-хьу чакхйоахача фирма браковщика.

Дадаева Липайна — «Терек» яхача Нохч - ГIалгIай мебельни-хьу чакхйоахача фирма гнутара.

Долгов Анатолий Викторовича — «Терек» яхача Нохч - ГIалгIай мебельни-хьу чакхйоахача фирма слесара-монтажника.

Нарагодин Николай Ивановича — «Терек» яхача Нохч - ГIалгIай мебельни-хьу чакхйоахача фирма вокхагIа волча мастера.

ПАРТИЙНИ ВАХАР

КАСТТА ДІАДОЛАЛУ ДЕШАРА ШУ

Политически дешар идеологически балха доккха дакъа долга теркал а деш, тха завода партийни организаце даим йоакхо ю коммунистий теоретически боарам лакхбара. Белгала да, нагахьа санна хьалха коммунистий дешара планашта, конференцейи собеседованейи тематикана юкъе нонагІа дараш производственни хьакъехьара дешаш хиннадале, дІадахача дешара шера керттера меттиг нонагІа хІанзарча ханарча лоархІаме йолча парте историе, политэкономе, философе проблемаша, коммунизм хьалъяра теоретически проблемаша дІалоацаш хинна хилар. Цо гІо дора коммунисташ истори Іомаде, марксистско-ленински хьехама ларлаш кІоаргга Іомаеш карадерзае дукхагІа безам тІаухаш хилийтара, цо новкъостал дора хІанзарча ханарча политически вахаре хулаш дола гІулакхаш кІоаргга тахка а дикагІа кхетаде а.

Кердача дешара шера юххьанцарча политшколаша дІахо хьоргба шоай шоллагІча шера дешара болх. Цар болх бергба керттерча технологически цехашка. Политически просвещене системаца юкъе лоархІамера я юкъера звено — марксизма-ленинизма ларлаш Іомаю школаш. Цу тайпара йола школа хургья тха центральни лабораторе болх беш.

Укх шера дукха коммунисташ ба парте истори Іомаде чІоагІа безам тІабаха. Заводе болх беш 4 семинарски группа хургья укх шера, цига деша вагІаш 100 гаргга саг хургва.

ДІадахача дешара шера а санна, заводе болх беш хургья дунен халкъашта юкъерча хьалеи дунен халкъашта юкъерча коммунистически болама истореи проблемаш Іомаяра лекторий.

КПСС XXIII съезда материалаш Іомаяра чІоагІа уйла тІайийрза хилар соахка деша баьгІараш. Кердача дешара шера кийчо еш, дукххача деша багІарашта — коммунисташта ловшдар теркал а даь, КПСС XXIII съезда экономически проблемаш Іомаяра йола семинарски группа вІашагІъеллай оаха. Цу группала кулгалдеш хургья опыт йола пропагандист инженер Зинаида Назаровна Хачатурова.

Заводе вІашагІъеллай лакхера образовани йолча коммунисташта, инженерно - технически болхлоштеи кулгалдеча новкъосташтеи лаьрхІа дешара керда форма. Цар шоаш Іомаергья «коммунизм хьалъяри сага духовни дунеи» яха проблемаш. Къаьст - къаьста проблемаш Іомаергья деша багІараша докладаши рефераташи а еш теоретически конференцеш чакхъяхарца. Укхаза консультанталла чІоагІваьв опыт йола пропагандист нов. Розенберг Аркадий Наумович.

Политически просвещене системе деша вагІаш веррига а 350 коммунисти комсомолеци хургва заводе.

Цу формаех дешилга толамца чакхдаккхара деккхаро беррига коммунисташкара дІадех занятей гІулахх кІоаргга уйла а еш, цІенхаштта леладелга, ха ддаиза массе а хана книжка тІа болх беш хулга, хІаьта цехий партийни организацешкара — школайи пропагандистийи балха занятеш вІаштІехьъяхара а чакхъяхара а хьакъехьа новкъостал лоаттаделга. Цунах лаьца дола цІенхаштара къамаьл хилар дукха ха йоацаш хиннача заводской партийни собране; цига дийцар завода коллективе нах кхетамца кхебара болх вІаштІехьбаккхара хьакъехьара дешаш.

Соахка а санна, оаха терко йоацаш йитац завода къахьегамхой дешара формаш а. ХІанз шоллагІча шера болх беш хургья инженерно-технически болхлоштеи производства новатораштеи лаьрхІа кхо факультет (технологически, механически, КИП-и энергетикаи) а йолаш йола технически прогресса университет. Укхаза деша багІараша Іомадергда мехкдаьтта чакхдахареи химеи даькъера Іилмаи техникаи кердадараш. Лекцеш ешаш хургба лакха квалификаци йола лектораш — института преподавателаш а завода специалисташ а. Цу университете деша вагІаш 100 гаргга саг хургва.

КПСС ЦК сентябрьски Пленума решенеша дІадех кІоаргга производства экономика дешаш Іомаделга. Цу решенешка хьежжа заводе соахкарча дешара шера вІашагІа а ехха, болх беш яр тха завода экономически курсаш, цига деша вагІаш завода экономически планови службай 50 болхло а волаш. Уж курсаш укх дешара шера дІахо а болх беш хургья.

Кердача дешара планах бе безача балхо керда деккхараш тІадохкча пропагандистски кадрашта. Из теркал а деш, тха заводской партийни комитето партийни дешара кулгалле юкъеоз дийша, опыт йола пропагандисташ. Царех дукххабараш массехк шера болх баь а йоккха методически балха опыт Іоаяь а ба.

Массехк шу хьалха денз заводе болх беш я массаара пропагандистски семинар. Цо новкъостал ду оаха заводерча дийша болча коммунистех хьакъестабеча къонача пропагандисташта. Иштта, дукха ха йоацаш пропагандистски балха къоастабаьб къена пропагандисташ — № 10 йолча цеха начальник нов. Гайдай В. К., № 2 йолча цеха йоккхагІа йола инженер нов. Ахматова, участка начальник нов. Нечаев, № 1 йолча цеха воккхагІа вола механик нов. Будактин, № 3 йолча цеха воккхагІа вола механик нов. Вашков. Царна практически балха доккха новкъостал ду семинарашка ешача методически лекцеша.

Пропагандистий балха практически новкъостал лоаттаду завода методически совето. Занятешка хулаш болча методсовета членаша пропагандисташта маьхера методически хьехараш ду занятешта кийчбалара, уж чаккъяхара, цига практически заданей методах пайда ийбара хьакъехьа.

Соахка дукххача школашеи семинарски группашеи занятешка практически заданей метод лелайора. ХІаьта цо теори практикаца ювзара деша багІарашта новкъостал а дора. Цу методах къаьстта а дикагІа пайда ийбера пропагандистий нн. Карпенкой, Шпичкой, Розенберга группашка. Из метод укх дешара шера а лелаергйолаш я.

Кердача дешара шера занятешка шерра пайда ийбергба пропаганда технически средстваех а.

Цхьабакъда, нийса хургдацар нагахьа санна коммунистий политически кхетам лакхбара гІулакх кердача тайпара делаларца ювзаенна йола эррига проблемаш цу доацца ханна йиза къоастаяь яьннай аьнна хийтача. Кхы а дукха да цу хьакъехьа де деза гІулакхаш. ДІадахача дешара шера дукххача дикадарашца цхьана гучадийлар, цІенхаштара кхоачамбоацараш а динза дисараш а. Керттера кхоачамбоацар дар занятей чулоацам коммунистий политически образованегара дІадехацдарел дикка тІехьабусаш хинна хилар. Цхьацца йолча партийни организацеша кІезига теркалйора занятей эффективность, коммунисташкара кхоачам балла дІадехацар уж теоретически кийчлулга. Цкъаза чакхйоаха занятеш лха завода, цеха, установка практически балхапа бувзам мела болаш хулар. Халонаш ийслора кхоачамбалла дешара, методически гойтара пособеш ца хиларах. Цу дерригне а занятей идейно-теоретически боарам лох а бера, цхьабола деша багІараш политически дешара мелал лелаеш а хулийтар.

Тхона хетаргахьа кердача дешара шерара тха керттера деккхар дургха а организационни методически хьакъехьара гІулакхаш чакхдоахилга, эггара хьалхагІа а деша багІараша кІоаргга марксистско-ленински теори Іомаяра эша дерригга хьалаш хулийтилга да, коммунистий дешара керттера метод цар шоаш политически книжка тІа болх бара метод хилар, хІара коммунист В. И. Ленина произведенеш а кхыдола политически литература а дешара тІаккхувш хилийтар, цо партийни а пачхьалкхен а органий решенеш кІоаргга Іома а еш, практически кхоачашъеш хилар долга а лерхІаш.

Коммунистий марксистско - ленински образоване деккхараш толамца кхоачашдар — тха завода цехий партийни организацей а беррига коммунистий а керттера деккхар а цар йоакхо еш хила дезар а да.

А. ГУМНИЦКАЯ,
крекинг - завода политпросвещене кабинета заведующи.

ОТЧЕТНО-ХОРЖАМА ПАРТИЙНИ СОБРАНЕРА

БОЛХ ТОАБЕ БЕЗА

ЛоархІаме дешаш дийцар укх деношка шоай отчетно- хоржама собране Ачхой - Мартана района «Орджоникидзевский» совхоза коммуниста ша. Доклад йир парткома секретара нов. Д. Дидиева.

Докладчика белгалдаьккхар, совхоза партийни организацеи цун бюросе отчет луча юкъагІа, юртбоахарма продукташ дукхагІа яхара даькъе ль КПСС ЦК мартовски Пленум, парте XXIII-ча съезда майски Пленума решенеш кхоачашъяра къахьегамхой коллектив оарцагІъяккхара даькъе цхьадола толамаш давха хилар. Кердача пятилетка хьалхарча шера тІайийца социалистически деккхараш кхоачашдара коллективага дуленнар а ер шу чакхдаллалца дулургдар а лархІа йиш йолча хана гулъеннай вай собрани.

ТІайийцача деккхарел 66 тонн дукхагІа дІаденнад ялат, баьца дааращ — 83 тонн дукхагІа. Иштта тІеххкхоачашлаьд кхыдола социалистически деккхараш а. Хетаргахьа цІена доход 65—70 эзар сом хургья совхоза. Цу юкъе доккха дакъа лаьцад къахьегаме а общественни вахаре а хьоккхамаш гойташ болча коммунисташа. Масала, 4-ча бригадана керте латт коммунист Мадиев. Хьалха дІаяхача отчетно - хоржамий собране чІоагІа критика яьир нов. Мадиевана баьца даарий хьувкъам лоха хилар а продукци яккхарга дІабодамах лакха хилар а бахьан долаш зенаш хиларах. Нов. Мадиева нийса кхетаяьй шийна яь критика, къахьегама толамаш дахара оарцагІъяьккхай цо шийи бригада коллектив. ХІаьта цунах даьнна беркат хьагуш хилар: пачхьалкхенга баьца дІадараш дохкара план 150 процент кхоачашъяьй.

Къахьегам дика вІаштІехьбаккхара, уж толамаш дахара бригадира доккха новкъостал дир звеньеваяс КПСС членалла кандидата Соколенко Любас, парте йоацача Руденко Аннас. Болхлой комитета председатель йолаш бола общественни болх, юртбоахама институте дешарца цхьанатар а беш сомий бешамаш лелаеча бригада бригадир я КПСС членалла кандидат Засеева Вера. Къахьегам дукхабезаш йолча цунгара цун бригада хІара члено хьоихам эц.

Отчет луча юкъагІа 12 партийни собрани партбюро 20 заседании хиннай совхоза производственни гІулакхий а культурно - бытовой вахара а дешаш дувцеш. ДукхагІча даькъе хьайийла хиннай партийни собранеш хьалхашка латта дешаш дувцача парте боацача трактористий, сомий бешамаш лелаерий, шоферий, баьца дааращ кхедерий дакъа лаца йиш хургйолаш. Цхьа шу хьалхагІа партучете латташ вар 14 коммунисти 2 кандидати. ХІанзара хоржамаш хулча хана учете ва КПСС 19 члени 9 кандидати. Цхьабакъда, механизаторашта юкъе цхьаккха а коммунист вац.

Отчет луча юкъагІа 100 совгІа лекци йийшай, бІаьш беседаши читкаши яьй совхоза коллективана а юрта бахача наха а юкъе.

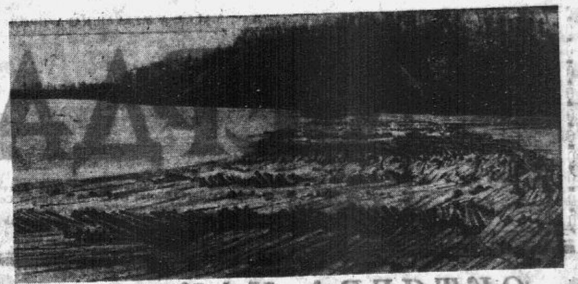
Партбюро секретара доклад чакхъяьинначул тІехьагІа, преншка къамаьлаш дир берригаш а хІана бац аьнна болча коммунисташа, Совхоза керттерча экономиста нов. Абраменкос аьлар, кхоачамболлаш уйла яц кагирхошта кхетам балара, цахаддаш политико - массови болх бац совхозе къахьегача нохчийи гІалгІайи кхалнаха юкъе, парте член йолаш цхьаккха а нохчийи гІалгІайи кхалсаг яц, дукха ба вай колхозе парте мугІарашта юкъе хила мегаргбола вайнаьха кхалнах. Болх эсала бу общественни организацеша. Совхозе клуб яц, радиош чуеххаяц Берда Шерой яхача поселке. Цу дешашка хьожаш хила еза бюро керда состав.

Цул тІехьагІа къамаьл даьча совхоза керттерча агронома И. И. Чернозубова аьлар, производственни плаш дукхагІа долча хьокхамашта кхоачашъяьй совхоза бІарча хьайийцача. Вай совхоза партбюрос болхлошта юкъе баьча политически балхах даьнна беркат доал цунах.

Во латт совхозе болхлой кхалка дІакхувлареи юха цІакхувлареи гІулакх. Цу гІулакха къаьстта хьожаьб ши автомашин я, цхьабакъда болх лертІа бац цар. ІуйрийІна 8—9, хІаьта цхьацца йолча хана 10 а сахьат даллалца хьежаш латта безаш хул болхлой. Иштта йов эггара балха дикагІа йола ха.

Собране къамаьлаш даьча дукххачар дийцар болхлой балха кІезига арабувлаш хиларах. Къахьегам вІаштІехьбаккхара даькъера дерригга кхоачамбоацараш хьегуча а даьха, укх гаргарча хана уж дІадаха а пятилетка хьалхарча шера заданеш толаме кхоачашъяра еррига коллектив сарцагІъяккха а лаьрхІар партийни собране.

М. АЛЬДИЕВ.

ТЮМЕНСКИ ОБЛАСТЬ. Къилбаседа гуйра хьаэттай. Конда тІа гІолла Іоух тІеххьара плоташ. Боккха толам баьккхаб тюменски тайга хьу хьоккхараша. Цхьа миллиони ши бІаь эзари кубометр гаргга башха дика хьу СибарегІарча плоташка яхийтай Кондински хьунпромышленни комбината.

И. Сапожникова сурт. ТАСС фотохроника.

КЕРДАЧА ХЬАЛАШКА БОЛХ БЕ КИЙЧЛУ

КПСС ЦК сентябрьски Пленумо белгалъяьча боахама кердача реформа эггара дикагІа аьттув бола хьалаш оттадаьд камаьхала а йоалаш производство дегІаккхувлара. Вахарех практикаи хІаьалехьа а тешам боллаш хьахьувкх цунах промышленни производствана доккха беркат хувлилга.

Кердача системага довла кийчо яра йоккха уйла тІаахийта езаш я тха районни партийни организаци. Укх шера август бетта парте Сунженски райкома промышленни отдело чакхъяьккхар цу деша хетаяь районерча промышленни предприятей кулгалхой, юххьанцарча партийни организацей секретарий, экономически службай болхлой совещани. Цу совещане хьахьекхар района промышленни предприятеша планированеи экономически стимулированеи кердача системага йовла кийчо яра кІезига-дукха балхаш деш хилар. Ала дезаш да «Сунжанефта» НПУ кулгалхоша, парткомо, промкомо цу хьакъехьа боккха болх чакхбаьккха хилар.

Укхаза эггара хьалхарча аргІанца боахама-финансови балхаи керттерча производственни фондаштеи кІоаргга тохкам баьб. Шийханнахьа белгалъяьхай планироване кердача системага балара йола шоай торонаш. Кердача тайпара болх беш йолча промышленни предприятей опытага а цар могадерашка а хьежжа къоастам болаш белгалдаьа кердача системага балара хьалхе а де деза гІулакхаш, уж кхоачашдара ханаш къоастаяьй, чакхдахара бехктокхаме бола нах белгалбаьб. Цул тІехьагІа уж гІулакхаш дийцад цехий начальникаша, мастераша, юххьанцарча парторганизацей секретараша, партгруппоргаша дакъа а лоацаш хиннача НПУ партийни комитета заседане.

Юххьанцарча расчеташа хьахьувкх, кердача хьалашка болх бе даьлча инженерно-технически болхлойи гІулакхерча наьхен премей боарам 16,7 процентагара 27 процентага кхаччалца лаккбала безилга, хІаьта еррига премейи вешта телача маьхийн боарам юкъера лаьрхІача 14 процентагара 20,2 процентага кхоччи дегІала дезаш хилар а. Алинн 106,6 процент лакхлургда, хІаьта къахьегама овсарле — 107,1 процент.

Кердача системага даларца хувзаденна яьча расчеташа хьахьувкхараш укх тайпара да: 1966 шера поощренеи производство шеръяреи фондаш хьаяра мехкдаьтта доаккхилга 10 эзар тоннаи газ йоаккхилга 16200 эзар кубометраи алсамдаккханза даргдац. Расчетни даннешка диллача, производственни персонала поощрене фондах дукха совгІа-эшашагІа доацаш 124,5 эзар соми производство дегІаккхувлара фондах 770 эзар гаргген хургда.

«Сунжанефть» НПУ парткомо боахама реформа чакхъяккхара доккхача маІане лерхІ организаторски идеологически болх лийрхІа ца Іеш, кадраш экономически кийчъелга а дукхханешта экономически знанеш Іомояр вІаштІехьдоаккхилга а. Цулухьа экономически дешара план а оттаяьй. Деша багІарашта юкъе хургба инженерно-технически болхлой, гІулакхера нах, цехий, служабай, отделий начальникаш, промкома, парткома, комсомола комитета болхлой. Плана юкъедихьад производства планироване, из вІаштІехьъяхара дешаш, Іилма-технически конференцеш чакхйоахилга, юххьанцарча парторганизацей секретарий экономически семинараш елга, КПСС XXIII съезда, парте ЦК сентябрьски Пленума материалашта пропаганда елга, кхыдола дешаш.

Уж гІулакхаш даь чакхдахаро НПУ-га торо хулийтаргья тІадоагІача шера цхьоалагІча январе денз кердача тайпара болх бе йолаила.

Планированеи экономически стимулированеи кердача системага йовла кийчлуш а 1967 шера цу системага йовла езаш а я Сунженски хьунпромбоахама, Серноводски минеральни хин завода, района кхыча предприятей коллективаш. Цхьабакъда, из района цхьацца йолча промышленни предприятешка доккха пачхьалкхен гІулакх чакхдаккха доладалар мара дац. ХІанз а юкъ-юкъе болаш ба цу лоархІамерча гІулакха мелал лелаю предприятей кулгалхой.

Партийни, боахама организацей деккхар да хІана кердача системагІа болх беш йолча коллективай опыт кІоаргга Іомаелга, дІайоаржаелга, кердача системага яла кийчлуш предприятешта нийслу халонаш, духьаленаш дІаяха дарна гІулакхаца новкъостал делга. Моттиганийлоча партийни органий болх вІаштІехьбаккха беза боахама реформа керттера маІан керттера чулоацам — массанена а хІара болхлочоа а, хІара предприятена а, бІарчча хьайийцача еррига пачхьалкхенна дукхагІа пайда хулийтилга, производства эффективность дІахо а лакхъелга хилар хІара болхлочо, инженера, техника, гІулакхерча саго кхетадергдолча тайпара.

БІаргагуш да цхьаццанахьа долаш хинна кердача системага далар алхха лакхе латтача организацей указанеш мара ца эша гІулакх да аьнна хеташ хилар гІалат долга. Кердача системага даллга юридически вІаштІехьдаьккха дІаоттадарга хьежаш багІа йиш ац, хІанзехьа а еррига расчеташ е еза заводе, управлене гІолла яь ца Іеш, цехашка гІолла а, уйла е еза кхы тІа а пайда бала йиш йолча торонийн.

БІаргагуш махиллара, кердача системага яла езача промышленни предприятешта хьалхашка латта деккхараш доккхий а чоалхане а да, цхьабакъда, уж цар коллективашка кхоачашдулургдолаш а да, кхоачаш а дергда. ХІана аьлча уж кхоачашде КПСС XXIII съездо тІахьехандаь.

Ш. ГОРДАНОВ,
КПСС Сунженски района инструктор.

МАНГЫШЛАК. Ганзий ахгІайрен столица — мехкдаьттахой, геологий, тохкамаш дерий город Шевченко. Укх гаргтахьарча шерашна 250.000 саг хургва цига вахаш. Города тайп-тайпарча миІингашка чуйнйна гІищлош хьалъеш латт.

Сурта тІа: республика эггара къонагІча города № 1 йолча микрорайоне.

Н. Мустафина сурт.
ТАСС фотохроника.

НИЗ БАРИ ГІАЬРАЛИ МОГАДУ ДОКТРИНАШ

КПСС XXIII-ча съездо белгала мадаккхара, е тІеххьара шераш белгала да империалистически агресси лакхъяларцеи дунен халкъашта юкъера реакци чІоагІагІа хьерцеи. Дунен жандерма гІулакх леладеш бола керттера реакционни низ ба американски империализм.

Американски империализмах доалла агрессивни гІулакх ше мадарра гучадоал цун арахьарча политика доктринаш оаларашца. Цар тІа оттаяь я США-н арахьарча, наьха мехкаш чулувцача политика керттера принципаши лостамаши, цар къестаю из чаккхъяккхара методаши средстваши. Доктриней идейно - теоретически база я идеалистически философии реакционни социологии. Цар тІа латт субъективизмаи волюнтаризмаи печать, цо уж къаьстта кхераме ю берригъюкъарча машара.

Американски доктринаш хьееш ва президенти правительственни учреждениеши. Бакъда цу хьакъехьа керттера лоархІам болаш яр военни ведомство а. Арахьарча агрессивни политикаи тІемеи доктринаш хьаяра фактически йола центр а хинна, шийтайпара йола «пачхьалкхен чура пачхьалкхе» а хинна дІаэттай Пентагон. Цун инаралашеи адмиралашеи дІалийцай дуккха йола лакха посташ, гІулакх леладеча политически, дипломатически гІозарашка а кхьчаб уж.

ТІом хинначул тІехьагІа хьадаьккхача шерашка цкъа доацаш дукххаза а хийцай американски доктринаш. Бакъда, из дац арахьарча политика лардаш тІара, цун агрессивни дагалаттараш тІара валар. Хувцар дешашца баь бола доктрина гом мара хиннабац. Янкей арахьарча политика еррига доктринаш белгала я уж ІалаьмаІ чІоагІа реакционни наьха мехкаш хьалувцарен характер йолаш хиларца. Цар лораю шоай ха яьккха аьнна капиталистически строй, законаца чІоагІду США кхыча пачхьалкхений чурча гІулакхашта юкъелелхилга, тайп - тайпарча формах йола агресси, американски военщина гІаьра гІулакхаш бакъахьа лерхІ.

Хоаш мадарра, дІадахача бІаьшере а «Америка американций я» яха Монро экспансионистски доктрина оттаьяр ВІашагІкхийттача Штаташа. Боккъалдар аьлча из яхилга дар «Америка США я», цо къайлакхухьар наьха мехкаш хьалувцара йола цар пленаш.

Дунен шоллагІа тІом чакхбоаллача ханеи тІом йистебьнначеа хьалхарча шерашкеи Уолл-стрита магнаташа дІакхайкайир «американски бІаь шерен» доктрина, цо йоахар ВІашагІкхийтта Штаташ къаьстта тІех я», дунен тІа мел долча халкъашта цар доал дера тІахьехар. «Дерригa дуне США-на» — иштта бар тІом лаьттача шерашка хьахинна СССР-ацара союзнически отношенеш боаелга, цун низ бохабелга, цу тайппара, дуненна доал дера тІабода никъ цІенбелга американски правительствагара дІадехаш хиннача цу доктрина чулоацам. Авантюристически дагалаттараш чакхдахара йола средство атомни герз юкъедоаладаь бола тІом ба яхаш дІакхайкадора, цу хана США-га мара дацар из герз. Атомни тІемаца цхьана цу ханарча доктринаи стратегей лерхІар дунен тайп-тайпарча районашка эггара а тайп-тайпара дола тІемаш делга. Вахаро из иллюзорни доктрина кІалтІа а кхессар, КПСС Программа тІа белгала мадаккхара, дуненна доал де США дагахилар вІалла чакхдарг ца хилар хьа а хьекхар.

1947—1953 шерашка хиннача США арахьарча политича бІоагІа бар «коммунизм юхаувзаяра» доктрина. Цуна майоагІара яр глобальни стратеги — эггара адамий хила йиш йоаца средстваш юкъейоалаеш бола берригъюкъара дунен тІом. Хьалха хинначул эрграш кердача доктрино американски монополей агрессивни тІакхача гІертараш гучахьа а доацаш, «оборонительни» форме къайлагІа увттадора, социализм агрессиеность йолаш я яхаш аьл-дитт дувцар. Цо шийна хьалхашка оттадаь деккхар дар социалистически мехкаш дегІаухилга низагІа юхасоцадар, империалистически тІема блокий айхха болча моастагІлеи гонца уж чулацар, коммунистически къамаш-мукъадахарей болама дуьхьалара барьераш елга.

Цунца цхьана, воча оагІонца йоззаш йолча «Трумэна доктринаца» (Греценеи Турценеи дола «новкъостал»), «Маршалла планаца» кхы тІа хьалийза йола из доктрина лаьрхІа яр тІемо низ бохабь европейскии кхыдолеи мехкаш шоаш яххар дергдолча оттадара, царна полицейски тІахьожам оттабара, царех США тІеме базаш яра.

«Юхаувзара» доктрина хаьдда кхоачашъелга хилар агрессивни Къилбаседаатлантически блок — НАТО вІашагІйоллар, Китаера американски интервенци, Кореера тІом, Малхбузерча Германенеи Японенеи ремилитаризаци а йолаяр, ядерни кхыдолеи герз сихдаь хьаделга дІаходихьар.

Из иштта дале а доктрина могаш хиланзар: мелъе маганзар социалистически пачхьалкхенаш, юхаозаяланзар дунен революционни процесс, колониальни халкъаша шоаш мукъадовлара тІехьа лоаттабу къовсам. Из доктрина а историе кхалаш тІа дІакхессар.

Арахьарча политике установкаш аргІана нийсъеча хана тІаьхььна пассивни инициатива йоацеши я аьнна лаьрхІача «юхаувзара» доктрина моттиг дІалеьцар кхы а агрессивнагІеи тІема чулоацам кІоаргІагІеи болашагІеи йолча доктрино — «коммунизм дІахотеттара» доктрино. Из оттаьяр 1953 шу долалуча хана Іаьдала керте эттача Эйзенхауэра — Даллеса правительства, цун «низа позице тІара» политика чакхъяккхара лелаеш йола хьалхе а хинна дІаэттар из.

Цо лаьца никъ бар социализма мехкашка капиталистически порядкаш юхаоттаяр, контрреволюцена экспорт яр, провокацеши диверсеши лакхъяр, машар безача халкъашта духьалара переворотеши заговораши яр, подрывной пропаганда шеръяр, «шийла тІом» боаржабар. Доктрина баьде ІиндоргІа тІаэттаяр, Азе, Африка, Латински Америка халкъашта а.

«ДІахотеттара» авантюристически доктрина дуккха йола официальни йоаца программаш шийца йолаш, «лоал латта мехкаш мукъадахара», «тІема гарга оттадара» кхы тайпа антикоммунистически тайп - тайпара дола гІулакхаш чІоаггІа кхайкаду лозунгаш долаш яр. Доктрина чІоагІало йолаш хилар «массированни юхабекхам бара», атомни герз керттера лоархІам йола стратеги. НАТО официальни стратеги а яь дІаоттаьяр из стратеги. Боккъалдар аьлча цо лийрхІар яр цхьа вариант — дунен термоядерни тІом, бинзабаргбоацаш, жоп далара, оборонительни хиларах терра хьахьоккхар цо из. Боккъалдар аьлча шоашта духьал бараштa цІаьхха атомни хІама тоха кийчлуш бар американски империалисташ.

Практике «дІахотеттара» доктрина эггара уьалха гучаювлар социалистически мехкашта духьал леладу агрессивни гІулакхаш лакхдарца. Цу гІулакхех эггара а кхерамегІа дараш дар: 1965 шера гурахьа Венгре контрреволюционни мятеж яр, 1960 шера май бетта Советски Союза сигала аренашка самолет - шпион яхийтар, цунца Париже хинна правительствашта керте латтарий совещани йоха а еш. Цар а кхыча кхерамерча провокацеше а ирдир дунен халкъашта юкъера хьал.

ХІаьта доктриней цунна новкъостал деш хинна стратегии, адамашта долча ираза, ехар. Социалистически мехкий низ хадданза дегІаакаро, ядерни энерги а самооборона эша ракеташ хьаелга а карадерзадеш Советски Союза даьхача толамаша кІалтІаьккхар кхерамера доктрина. ВІашагІкхийттача Штатий ракетноядерни герза монополи дІаяьлар, цІаккха а кхы хургдоацаш дІадаьлар царна тІаккхача а хІама тоха а йиш йоацаш хилар.

Дж. Кеннеде правительство Іаьдала керте оттарца болх бе йолаелар «кердача рубежий» доктрина. Цу тІеххьарчо дІадийхар дунен тІарча соотношене кхетам болашагІа лоархІам бар, ядерни тІом политика кхераме средство я аьнна дІакхайкадир, Советски Союзацареи кхыча мехкашцареи отношенеш тоаяра тІахьийхар. Цхьан ханна доктрино хьалхашка оттадир социализмаца къовсам лоаттабара США тІема низ лакхбара, «низа позице тІара» политика маькарегІа дІакхахьара деккхар. Из иштта дале а кІезиг-дукха тарлуши реалистичность йолаши хиларца эргаш яр из доктрина.

Дж. Кеннеди вийначул тІехьагІа США-с корта хьалъайбир эггара аьттехьарча, профашистски элементаша. Царна керте а этта, уж хьалхьейир сенатора Б. Голдуотера — 1964 шера гурахьа хиннача хоржамашка республикански партегара волча президента посте оттавеча кандидата. «ЭгІабаьрий» арахьарча политика программа республиканций хоржамашта хьалхарча платформа тІа, Голдуотера даьча къамаьлаш тІа, йоазон тІа.

США ядерни хІалак хулача новкъа лестаяь голдуотерций агрессивни тІема программа тІаэцанзар хоржамхоша. Хоаш мадарра, котваьлар демократически парте кандидат Л. Джонсон. Демократий программо а, республиканский - голдуотерций йолчо санна, чІоагІало дувцар тІема низ лакхбарца, тІема блокаш чІоагІа шер а арца, социалистически мехкаш дІакъоастадарца. Цхьабакъда цунца цхьана цунцо дар машар чІоагІбара, дунен халкъашта юкъера кхохкам мелбара тІаьехаш дола кхайкаралаш а, белгалбоакар ядерни тІема кхерам.

Іаьдала керте эттачул тІехьагІа демократашта «дицделара» хоржамий хилалехьа хьалха шоаш дерга яхар, ший чулоацамга диллача голдуотерцаша хьалхашка оттаь хинна арахьара политика дІакхахьа болабелар. Из бакъду «Джонсона доктрино», цо даьча къамаьлаш тІа я из. Оригинальность хиларца эргаш яц из, гучахьара агрессивни, антикоммунистически характер йолаш я из.

Керда хьаьча доктрино де лерхІа керттерадар да къамаш - мукъадахара болам бохабе лерхІеш мехкийи халкъийи чурча гІулакхашта США юкъе лелхар цхьан бахьанца нийсдар, «машар безаш» хилара харцхабарашца къайлаккхухьа социалистически пачхьалкхенашта духьалара провокацеш бакъъяр.

«Джонсона доктрина» духьалъерзаяь я эггара хьалха латино-американски мехкашта. Цо эхь ца хеташ йоах США уж мехкаш «лоредер» я. Доктрино реально баьккха гІа хилар Пентагоно Панаме даь цІий Іодохийташ хинна дов, Бразиле хинна военно - фашистски переворот. Доминикански Республикана духьалара агресси, социалистически Кубана духьалара ца соцаш йола провокацеш.

«Керда доктрина» Латински Америках кхоачам баь Іеш яц, еррига континенташ шийи влияненa кІалъоттее гІерт из.

Къаьстта тІагІерт «Джонсона доктрина» азиатски мехкашта, Тайжача океана районашта. Цхьа бахьан доацаш дувцац американски кепайоазоно хІанзарча президента «азиатски доктринах» а. Цун деккхар да Азе дуккхача мехкашка США интервенци законах йоагІаш хилар чІоагІделга, дІахо а континентерча тІема эскалаци яр бакъахьа лоархІилга.

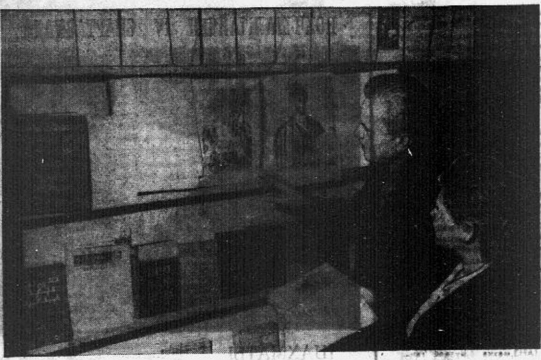
Лакхахьа хьоальча доктриней стратегеи бизза бола чулоацам гучабоал вьетнамски халкъа духьал дІахьачча цІий Іоухийташ йолча агрессеца. Пентагона тайшача балца планаш кхоачашъеш къаьстта кІиса гитлеровцаша леладераш цхьаккха хІа [illegible] тІеххьийна дерадоаца гІуллакаш [illegible] ду американски военщино.

Фактий [illegible] тІом [illegible] американски доктринаш арахьарча политика [illegible] нах тара [illegible] юкъедоалалой низ йиш хиларца белгалдилар. [illegible] доацаш [illegible] американски тІема низаш [illegible] миллион совгІа саг ва царна юкъе.

Дукха йола американски «доктринаш» реакционни характеро [illegible] хойт уж доктринаш хьаьрдаш дунен тІа лелаш долча общественно - политически низий объективни мах бе корта боацаш хилар. Империализма герз леладераша болаш болчул кІезигагІа лерхІ социализма лагерей къамаш - мукъадахара боламеи низ, боаггІаш бола мах бац дукххача нехa политикана еш йолча лакхлуча влияне. ХІаьта цу хана чухь цар йолаш йолчарел лакхехьа лерхІ американски империализмаи цун сателлитийи реальни торонаш.

Вай замалахь къизача политически къовсамо шийна юкъеоз дукха миллионаш бола нах, тайп-тайпара классаш, партеш. Из къовсам латтена захана хувцалу дунен социальни куц, адамий общество дегІаакара кІоаргга хувцамаш хул. Политически къовсама керттера фронт латт социализманех капитализманех юкъе. Дунен халкъашта юкъерча арене вІашдухьал етталу вІаши духьал латта ши политика: нах а цар хьадаьр а хІалак даш дола, нийсхо йоаца тІемаш деду США керте латтача империализма политикеи дунен халкъаш классовий къамани низ-Іоткъамах, тІемаех мукъадоаха социализма мехкий политикеи.

Т. КОНДРАТКОВ,
философски Іилмай кандидат.

ЛЕНИНГРАД. М. Е. Салтыкова-Щедрина цIерахча Паччахьалкхен публични библиотеке хьайийлай гуржий сийлахь - воккха поэт а мыслитель а Шота Руставели ваьча дийнахьа двнз 800-гIа шу дизара хёталь выставка. Цига хьахьувихаш я ткъаь итт хинна ца Iеча меттайла арайийнна поэта произведенеш. Хьахьувихаш да эггара хьалха гуржий металла арадаьнна «ЦIокъа цIока ювха витязь» яха книжка, нагахьа мара нийслуш доаца 1888 шера арадийнна, М. Зича иллюстраци а йолаш дола книжкаш, советски художникаша И. Тоидзеи С. Кобуладзеи сурташца кийчъяь Шота Руставели произведенеш.

СУРТА ТIА: выставке.

П. Федорова сурт.
ТАСС фотохроника.

ГУРАХЬА ДУВЧА КIИНА — ЛАКХА АГРОТЕХНИКА

КПСС XXIII-ча съезда решенеш тIа лаьрхIад кхачан керттерча культурай, къаьстта а кIин хьувкъам дIадув лаьтташ дукхагIа хилийтара чотах а ца деш, лаьтташ тоадара чотах лакхбе, хIаьта из вIаштIехьдаргда из летоадара агротехника тоайойя. Вай республика хьалашка ялата тешшаме бола хьаст ба гурахьа дув кIа. Цун биологически башхалонаша йиш хулийт гуйрахьа-Iай хулча йочаехи хIаьта иштта бIаьстана юххьерча лаьттанцарча тIоадалахи пайда дикагIа эпа а хIара шера ялата хьувкъамаш лакхде а.

Хьувкъам лакха хилийтара кIа дIаде деза лаьтта хьаьндеш йола культураш хиннача лаьтташка, вешта аьлча ялата - бобови культураш, хьажкIаш гидуаргаш шекара свекла, коартолаш хиннача кхашка. Гурахь дув ялаташ тIа хиннача лаьтта дIаде мегаргда товарни кIа наггахьа санна уж ялата бобовин пропашнии культураш чуийцача лаьтташка дIадийна хинна дале. Цхьабакъда, шин шера мара кIа хиннача мотти вIаштта дIаде мегаргдац кIа.

Дика фу — лакхача хьувкъама лард. ХIара боахам декхарийла ба укх гаргтарча деношка дIалувча кондицега дIакхоачадаьча цхьоалагIчеи шоллагIчеи класса сортах долча сортовой фуца ше Iалашбе, гранозон яха а кхыйола а молкаш теха из кийчде. «Безостоя-1» яхача районированни сортах дола дика фу а тоссаш кIа дIадер хьувкъам лакхбара экономически пайданагIа дола гIулакх да, цудухьа фу харжара къаьстта чIоагIа уйла тIаяхийта еза.

Укх шера хувцаш паччахьалкхен ресурсаех - кхоачамхилал гурахьа дув кIа денная колховаштеи совхоаштеи дIаде, хIаьта опытни юртбоахама станцеи фу леладеча боахамашеи а деннал царна дикагIча репродукцеех дола фу. Опытни станцигареи фу леладеча боахамашкарей а лена. Хьалхарча репродукцеех долеи, элита яхеи фу колхозийи совхозийи фуна лелаеча участкашка мара дIаде мегаргдац. Цхьабакъда, фуна лаьрхIа дIадувш дола кIа гурахьа дув ялаташ тIа хиннача лаьтташка дIаде мегаргдац. хIана аьлча цунах фуна участкаш бIехлу, зулам дераши лазараши дарж.

Декхар сенах лаьтта аьлча, из латт, шоай доалахьара гурахьа дувча кIин фу шийн ханнахьа цIендаьй дIадувча кондицешка кхоачадаьи ца Iаш. боахамашта хьожадаь деррига фу укх гаргтарча деношка ялата дIачуийдеча пункташкареи опытни станцешкареи дIадахьарах а.

КIа дIадувргдола лаьтта кийчделга тIехьа ца дахар духьа кIал дIайийна хинна культураш чуийца яхарца хьажкIий юххех, шекара свеклай лордех, юхьейисача кхыча культурай хIамаех кхаш мукъадаха а, уж доакъарийна кийчъе а еза, цу тIехьа лаьтта кийчде додаIала а деза.

Лаьтта кийчлеча хана мамогта дукхагIа уйла тIаяхийта еза лаьтанца тIоадал Iоаяраи из лораяраи. Iалашде деза лаьтта дикагIа шаьрделга, тIера йоархIаш дIайоахалга. хIаьта иштта гурахьа делхача догIашцара тIоадал чусоцаелга. Из вIаштIехьдаргда боал тувсача нохарца аьха лаьтта тIехьагIа IотоIа а деш шаьрдарца.

Зернобобови культураш, как бола ялаташ, хьалха кхача кхыйола культураш тIахиннача хьогте а аьхача кхашта дIахо обработка е еза ах пара системах, хIаьта цу тайпарча лаьтташка цхьаккха дича а оасар тIадалийта мегардац. Пропашной культураш тIахинна участкаш массаза а комбинированни лаьтта оахача агрегаташца аха еза сихха, цу тIеххьа дарбалаш йохае тIагIоллара тIоа IотоIабе а беза. ЦIеначеи оасар кIезига долчеи участкашка пропашнойи пожнивнойи культураш чуийнацул тIехьагIа кхайна тIагIоллара обработка е мегаргья дискаш йолча макхашца, лущильникашца, боал ца тувсача нохарашца, цу тIеххьа церган йола макхаш доахаш лаьтта Iо а тоIадеш. Гурахьа кIа дIадув лаьтта кIа дIаделе 2—3 кIира хьалхагIа а кийчдаь хила деза, керда — аьхачеи IотаIанза долчеи лаьтташка дIаде мегаргдац ялат.

Дукхача боахамий практико хьахьекхад, лаьтта оахача комбинированни агрегаташца обработка яьча кхашка тIоадал дикагIа соцаш хилар. Цу тайпарча кхашка дукхагIа хул тIбадал, трактореx доахкача массазарча нохарашца аьхача кхашкарчул. Лаьтта оахача агрегатах доал тIехьа тесса е тIехьа дийза предплужникаш а йолаш дола нух, зулув нохарах тесса йоаллаш волокуша — са болча е шаьрача аьшках яь лаьтта шаьрдерг е чон кхалингаш йола каток. Пхи корпус йолча нохарах тосс ши метр шоралла кха чулоацаш йола кхалингаш йоахка каток, хIаьта йиъ корпус йолча нохарах — 1,5 метр чулоацаш. Лаьтта оахача хана волокуше лоацеи кхалингаш йолча катоко лоацеи кха цхьатара хила деза агрегат йодача хана. Макхаш тIехьадола нух текхадечул 4—5 процент мара халагIа яц лаьтта оаха комбинированни агрегат лелаеш. Доагор 12 процент дукхагIа дода цунца болх беш хилча. Цхьабакъда, нагахьа санна лаьтта оахача комбинированни агрегатаца цхьан ханна массехк тайпа болх беш хилар теркалдича, цунга дIадода доагор деррига а лаьрхIача 27 процент кIезигагIа хул.

Ялат дIаделе хьалхагIа культиваци, е дисковани ю цунца макхаш а доахаш. Эшшача боараме лаьтта кIоарга ахара балласта лаьрхIача яьшкашца кийчъяь а йоагIача моттиге дIаоттаяь а хила еза дискови лущильникаш.

Хий дохкача лаьтташка гурахьа дувча кIин лакха хьувкъам кхебе йиш я хIара шера. Цу гIулакха эггара хьалха лаьттанца тIоадал соцаеш хий дилла деза хIара гектара тIа 1000—1200 кубометр хий а дохийташ. Цхьабакъда, хий дукхагIа дала деза жагIа кIоаргагIа (80—100 сантиметр) боаллача кхашта, хIаьта нагахьа санна жагIа 30—40 сантиметр мара кIоарга беце, лаьтташпа тIоадал сопаеш дуллаш дола хий чIоагIа хьожаш дилла деза хий сов дукха а хургдоацаш — гектара тIа 400—500 кубометр, цу хана лаьрхIа хьежа деза хина кIедж йоккха йоацаш хилийтара. Хина боарам совбаккхаро цу кхашта пайда ца баларал совгIа зе дергда., хIана аьлча кхашкарча лаьттах йоахка хьаьна хIамаш жагIо Iочуюаргья. Кхеталаш да, иштта кIезигача хиво лакха хьувкъам кхебелга вIаштIехьдоалийтарг ца хилар, цхьабакъда, цо Iалашдергда гурахьа ялаташ дика тIадалгеи дегIадоагIилгеи, цудухьа цу участкашка бIаьстан юхье вегетационни хий дилла деза. Шаккха дип ца долийташ дагакхаба деза хиш дехкача лаьтташка лаьттанцара тIоадал соцаеш дехкаш дола хий ца диллача кIа дIаде мегаргдоацилга. КIа дIалувргдолча лаьтта дуллуш дола хий из дIаделе хьалхагIа дилладеза, хIаьта нагахьа санна ца диллача ца доале дIадийначул тIехьагIа а дилла мегаргда шелал бокъонца чIоагIиллалца йолча хана.

Ялат дIадера ханаш — кIа дика тIадалийтарaи дегIадайтараи лоархIамера гIулакх. Сортоиспытательни участкай даннеши дукхача колхозийи совхозийи опыти тèркалйича, кIа дIадера дикагIа йола укх тайпара ханаш могае мегаргья: лоамашкахьара зона — 20 сентябрь — 5 октябрь, лоамашта юххера зона — 25 сентябрь — 15 октябрь, центральни Тийрка йистереи зонаш — 20 сентябрь — 10 октябрь, шаьрача ареи зона — 20 сентябрь — 10 октябрь.

Лакха хьувкъам кхебара чIоагIа лоархIаме да дIадувча фун боарам нийса хилар. ДIадувча фун боарам оттабу хIара боахама лаьттан климатически хьалашка, кхашка, дIадувча фун дикалга хьежжа. «Безостая-1» яхача сортах долча гурахьа дувча кIин фу дIадера укх тайпара боарам могабе мегаргба хIара гектара тIа тIадоала зIырг миллион а лоархIаш: лоамашта юхера зона — 5,5 — 6, центральнии Тийрка йистереи зона — 4,5—5, шаьрача ареи зона — 3,5 — 4, хий дехка массе тайпа зонаш — 6 миллион фийг.

СПЕЦИАЛИСТА ХЬЕХАМАШ

Декъача лаьтта кIа дIадувча хана боарам 10—15 процент лакхбе беза. Цул совгIа, дIадув ха тIехбаьлча иштта 10 процент кхы а лакхбе беза из боарам. ДIадувча фун боарам эза нийсбара цхьан — эзар фийга дозал гектара тIа дIабе безача миллионаш долча фийгашта умножить де деза. Масалла, эзар кIи фийга дозал 40 грамм да, гектара тIа дIабув 5,5 миллион фийг, тIаккха дIадувча фун боарам 40 Х 5,5 = 220 килограмм хургба. Боахама пайда лургбола фийгбIаннех 92 хул, цунга хьежжа дIадувча фун боарам лакхбе беза, вешта аьлча укхаза из хургба 239 килограмм, нагахьа санна лаьттанцара тIоадал кхоачамболлаш хуле, хIаьта лакъача лаьтта — 263 килограмм. Уж белгалдаь дIадувча кIин боарамаш хIара боахаме цун башхалонашка хьежжа нийсдеш увттаде деза, хIаьта боахама чухьа хIара кхайга хьежжа, фун дикал, лаьттай башхалонаш, хьалха дIайийна хинна культураш, кха йоархIаш тIайолаш а йоацаш а хилар, дIадера ханаш теркал а еш. КIа дIадера оттадаь боарамаш бокъонца кхоачашдара чIоагIа агрономически тIахьожам лоаттабе беза. Мичча бесса даь а дIадувча фун боарамаш кIезигдар агротехника чIоагIа телхаелга дархIа деза.

КIин хьувкъам лакхбара боккхача лоархIаме да фу кIоарга дIадер. Фу тIех дIадийча аьттув боацача хьалашка нийслу из, дуккха фийгаш хьалтIа а ца доалаш телхе дIадоал, хIаьта хьалтIадаьннараш а овлаш хеца ниэ боацаш хул. Лаьттангеи дIадувча кхашкеи хьежжа 6—8 сантиметр кIоарга бахийта беза фийг. Иштта кIоарга дIадийна фу эшшача боараме тIоадал а температура а йолча лаьттан юкъе нийслу. Цо Iалашду дIадийна деррига фу цхьатарра тIадалга. Овлаш хийце кIоарга лаьттах а дахе чIоагIлу, Iан замалахьа шелал кIезигагIа Iаткъаргья.

ДIадийнача ялаташта тIагIолла уж IотоIадеш хIама токхаелгах а кхоачашъянза яргIоаца агроприем лоархIалга могаду, чIоагIача лаьтташка дIадийнача ялаташкара дIаиккхача. КIа дIадувш йола керттера способ хила еза пхорагIеи урагIеи а готтигача мугIарчегI а из дIадер.

КIа дIадувш йолча агрегатаца хила еза массаза а цунца болх бергбола персонал, транспортни средстваш, хIара селлка тIа цхьаьца сеяльщик хила веза. КIа дIаде доладеннача хана сеяльщикаш хьежа беза селлка яьшка чурча фун боарамга а сошникаш чуухача фийгашка а, лаьттеи йоархIаши чу а ухаш сошникаш хьал ца йикъийтарга, трактористага хоам бе беза мугIарчаш лертIара даьннача хана, маркерийи сеткайи балхага хьежа деза. Контрольни харшагIа селлка йодача хана селлка юхаерзаш сошникаши маркери болх бергбоацаш соцае еза юха оахам тIа яллалца йолча хана.

Даим, сменах 2—3-эзачул кIезигагIа доацаш, хIаьта болх болабеннача юххье шоллагIеи кхоалагIеи агрегат чакхйоалача хана хьежа деза цхьана йодача шин селлкашеи цхьана йодача шин агрегатай юкъера мугIараш мел шера да, фу мел кIоарга дахад, дIадувча фун боарамаш нийса хиларга, агрехаш (фу дIа ца дувш йиса а сов дукха дийна а мотигаш) ца хилийтарга. Цу хана къаьстта уйла тIаяхийта еза фийгаш кIоарга Iочу дахийтара (пружинаш мел чIоагIа эза да, хьатIалетача лаьттах чурча оагIорахьара дискаш цIенъяь ца Iеш, сошникана кIалхара фу хьахьокхаш а йола отражательни пластинка мишта йоалл). Хьагуча мел даьнна кхоачамбоацараш сихха дIадаха деза, цул тIехьагIа мара бе мегаргбац дIахора болх.

Лаьттанна еш йола керттерeи ялат дIаделе хьалхагIареи кийчо дика яро, биззача боарамагIа фу нийса дIадеро, ялат дIадийна лаьтташ тIагIолла хIама токхаяь IотоIадаро Iалашдергда дIадийна гурахьа дувча кIин фу деррига а дика а тIадалга. Из я лакха хьувкъам кхебергбола хьаьда фактор.

М. БРИДКОВСКИЙ,
Республика юртбоахама министерства керттера агроном.

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

ВАЙ ДОТТАГIИЙ БОЛЧА

ГАВАНА. Вай мохк мела дегIабена хилар дIадаргда хIама ца хара духьалара къовсам биэза котбаьнна баьлча, аьннад Куба премьер - министра Фидель Кастрос «Чаплин» яхача гавански театре хиннача дукххача дешархой собране ше къамаьл деш.

Фидель Кастроо дагадохийтар Iаьдалащ вIалла а хIана яц аьнна халкъа образовани теркал ца еш хина революци хилалехьара школьни гIулакха хьал. Цул тIехьагIа премьер-министра дийцар революци котъяьнначул тIехьагIарча юкъханцарча шерашка, дуккха а хьехархой кийчбара Iалаьмате йоккха план чакхъяха йолаеннача, кхийнараш йоазув - дешар ца ховш хилар дIадаьккхача, болхлой - ахархой образоване система вIаштIехвъяьккхача хана Куба правительства тIаахийтача Iалаьмате доккхийча низех лаьца. Цо белгальккхар толамаш даьхадале а дуденнарех кхоачам хинна Iе йиш йоацилга, хIана аьлча Куба деррига бераштa, беррига кагирхошта дикал лакха йола образовани яла езандаь.

Фидель Кастрос дIахо дийцар квалифицированни кадраш кийчъяра проблемаях а хIара гражданинах пайдане вола общества член ванза варг ца хиларах а лаьца. Иштта йоккха уйла тIаерзайир Фидель Кастрос дIахо а керда школай цIеной хьалдара, хIаьха дIаьхдаь ди дола школаш дукхагIа хилийтара дешаште а.

Бух соццаш Фидель Кастрос дIакхайкадир тIайоагIача хана кубински школа мишта хила еза гойта хьокхам хила беза, 900—1000 дешархочоа лаьрхIа йоккха школа йиллара плана хьакъехьардар.

(ТАСС).

КИТАЕРА «КУЛЬТУРНИ РЕВОЛЮЦИ»

Китайски кепайоазоно дуккха материалаш кепаетт КПК ЦК председателa Мао Цзе-дуна кулгал а деш хIанз мехка «массанахьа а цхьатара дIайолаеннача сийлахь-йоккхача пролетарски культурни революце» хьакъехьа. Из политически кампани лелача хана кепалетт «антипартийни», «антисоциалистически элементаш», «ревизионисташта мотт хьехарш» яхаш цIераш тIа а етташ дуккхача партийнии паччахьалкхении болхлошта Iилман культурaи деятелашта духьал деш дола къамаьлаш.

«Культурни революци» эггара хьалха дIайолаяьрий роль лелаеш ба «хунвэйбин» («ЦIе ха») яха отрядаш а яь вIашагIтеха кхувш беагIараши бераши. «Жэньминь жибао» яхача газето шийн передовой статья тIа яздора: «Китая революционни кагирхойи бераши да пролетарски революци эггара чIоагIагIа лоараераши, тешшаме из дIахо кхухьаргъяраши».

«Мао Цзэ-дуна хьехам лерабанза» ца боалаш хилар бахьан долаш йолаяьй яхаш йоашх китайски кепайоазоно «культурни революце» кампани, китайски кепайоазоно язду, къовсам латт «Мао Цзе-дуна идеяшта тIехьа латтараштен духьалбарашгеи юкъе», яхаш. Цунца цхьан ханна реорганизаци еш латт дуккхача партийнии, пропагандистски органашта, хувцаш латт партийни, паччахьалкхен, комсомольски кадраш, газетийи журналистийи редакционни колегеш, лакхерча дешаар заведеней кулгалхойи профессорско-преподавательски состави.

Эггара чIоагIагIа критика яьй КПК Пекински горкома. КПК столични горкома хьалхарча секретара гIулакха тIара дIаваьккхав парте ЦК Политбюро член Пын Чжэнь, иштта дIабаьхаб кхыбола горкомера кулгалду боллой а. «Жэньминь жибао» дувцачохь пекински горком буржуазена тIалаттача пролетариата диктатура гера а доацаш, пролетариата тIалаттача буржуазе диктатура гера хиннад».

ЧIоагIа критика яьй хIанз дийна болча кIеззига мара боацача 1921 шера хиннача КПК 1-ча съезда делегатех цаI волча къаьнача коммуниста Ли Дана. «Культурни революци» йолаенначул тIехьагIа Уханьски университета лектора гIулакха тIара дIаваьккхав из. Кхыбараш а санна. из бехке ваьв, цо «марксизма-ленинизм дегIакхувлаш председателa Мао хьабена сийлахь - боккха никъ бакъ ца барах», «генеральни наькъах, йоккхача скачоках, халкъа коммунах из гIертарах», «йоккхача скачокаха чIоагIа тIехьашка довлар хилар» яхаш кхайка а деш. Укх тIеххьарча ханналца Китая Iилмай Академе Iилман совета член а Китайски философски общества керте латташ а хиннав Ли Да.

ЧIоагIа гIерташ ба Сунь Чжэньтинах, бюро членах, КПК Цзилинь яхача провинце комитета пропаганда отдела заведующех. Из бехке ву цо КПСС XX-гIеи XXI-гIеи съездаш хьаллацарах.

Пэн Кан, Сиань яхача городера университета ректори парткома секретари дIаваккхарах хоам а беш, «Шэньси жибао» яхача газето бехке ву из «доастамача гIулакхаштен» «ярлыкаш тIалетаярах» духьала ше вувлаш, цо «Мао Цзэ-дуна произведенеш дуккхача наха шерра Iомаяра духьала меттkIаьлеш дувцарах». «Пэн Кана хьакхайкадир, — яхаш язду газето, — «нагахьа санна саг бекъа тIа хьалтIавала ца могаш вале, хIаьта кхычо шийна председателa цитата дийшача а могаргдац цунна цу тIа хьалтIавала». Новкъоста Линь Бяо (КПК ЦК председателa зам. КНР оборона министр — Ред. белгало) председателa Мао произведенеш Iомаярах сихха беркат доал яхача положенешта къайлагIа атака елга дений из?».

Укх массе деношка «хунвэйбинех» тIенк аьнна хьалийза я Пекиней китайски кхыча городийи улицаш. Группаш а яь лел уж. строй а этте маршировать ду цар, грузовикаш тIа а багIаш дIа-юха ух. Шеной пенаш тIа, карташ тIа, автомашинаш тIа хьалийтта йоахя массе тайпа прокламацеш, воззванеш, кхайкаралаш, письмош, ультиматумаш, лозунгаш.

«Хунвэйбинаша» дIадехараш дукха хIамаш да. Цар йоах, масала, «ЦIийлуш йоагIа малхбоале» яхача (Мао Цзэ-дун малнана тервеш долча) иллех «КНР паччахьалкхен гимн е еза». Цар йоах халкъа милице деррига воински доакъошкеи подразделенешкеи «нийсле!» яха команда кхоачашъеча хана кортош аьттехьа па а дерзадеш, аьрдехьа дерзале деза. хIана аьлча «аьттехьардар реакционни да, хIаьта аьрдехьардар — революционни».

Пхьаькха листовкаш тIа «цIеча хаьхоша» йоах Мао Цзэ-дун ваьча денах дерригача китайска халкъа деза ди де а цу дийнахьа Мао Цзэдунах дола илли даха, цун книжкашта, идеяшта пропагандировать де а деза. Октябрь бетта КНР вIашагIъелла вурийтта шу дизарца дувзаденна берригача мехка «музыкальни фестиваль» е еза йоах «хунвэйбинаша», «революционни новкъосташта» мара цунна юкъе дакъа лаца мукъа ца а луш. Фестиваль йолча деношка иллеш даха а: «Дошо зIанарашца къег председателa Мао произведенеш», «Гоккаший дегаши Мао Цзэ-дуна идеяши айхха дувзаденна да», «Председателa Мао книжкаш — из я революце ганз», «Эггара дукхагIа деша безам боагIа тха председателa Мао книжкаш», «Председатель Мао — даьлли наьнали кхоачарагIа ва». Городий улицашка йоаржаеча прокламацешка кхувш боагIараша — «хунвэйбинаша» язду, саха чIоагIа «бунт гIеттаергья Мао Цзэ-дуна идеяшца нийса ца доагIаш мел долча хIамашта духьала».

«ЦIеча хаьхоша» дIадехаш дола дуккха хIамаши указанеши хIанзале кхоачашъяьй: хIанз гикашка йохкаш яц парфюмерни изделеш баьле бIаргсаьнаш, модельни кога гIирс, иштта кхыяраш. Цар моттиге дIаоттаяьй Мао Цзэ-дуна произведенеши портреташи...

Китайски городий улицашка болх беш ба наькха тIа а букъа тIа яздаь «капиталист», «частни собственник», «бIеха саг» аьнна табличкаш а йолаш бола нах. «ЦIеча хаьхоша» сардамаш доах царна. города улицашка гIолла дIабоахача хана уж футтара а беш сакъердам буъ цар. Уж тайпа табличкаш тIадоахкаш болча наькха ура а этта мара хьажа йиш яц кинокартинашка (кинотеатрашка моттиг яц царна). Киносеанс чакхдаьнначул тIехьагIа кинозал цIенъе еза цар. Иштта ураэтта латта беза цар автобусашка, столовешка болча хана а.

«Во элементаш» оалаш бараштеи «цIеча ханна» духьале ерaштеи етташ моттигаш а хиннай Пекиней кхыча городашкеи. Пекине дIайоаржаьча листовкаш тIара хайнад «цIеча ха дераштеи» бахача нахав юкъе «цIий макхаш дов» хиннилга. «Культурни революцена кулгалдераи» «опыт дIа-хьа эпараи» Тяньцзине «пекински краснознаменни юкъерча школен» дешархой группа парте Тяньцзина горкоме чу а иккха, города мара заместителa йийттай, набахта веллав культурни революце дешашта вола парте горкома секретари технически института директори.

Листовкашка хьежача гуш да Хубэй, Хунань, Анхуэй, Фуцзянь яхача провинцешка а кхычахьа а кулгнал леладаь моттигаш хинна хилар.

Кепайоазоно хеча доамех, «хунвэйбинаша» лелаеча гIулакхашта стихийни духьале хул. Пекине хьалтехача цхьан «сихача хоама» тIа дувц «хунвэйбинашта» наха етташ хиларах. Пекине, Чуньвень яхача районе, «8 хунвэйбин вийна хиларах». Кхы а я Пекиней китайски кхыча городийи улицашка бокъо йоацаш леладеча гIулакхашта баха нах тIа-тIа дукхагIа араьэа боацаш хилар хьахьокхаш йола факташ.

«Хунвэйбинаша» а царна кулгалдераша а леладу гIулакхаш антисоветски хилар къаьгта хьахьокхаш да. Пекине, советски посольство йолча улицах 20-ча августе керда цIи тиллай «ревизионизмана духьарча къовсама улица» аьнна. Цу улица тIа мел дола цIеноша, карташ, кхыметтел тротуараши машинаш лела никъи антисоветски лозунгашеи воззванешеи къайладаьха дар. Ши кIира хIана лаккханзар аьнна ха гIуьккхар из улица хьалъяьккха Iурре денз сарралца 100 — 200 саг юкъе а волаш маршировать деш Iалаьмате дукха наькха группаш лелар бе йоахкаш байракхаш, плакаташ, Мао Цзэ-дуна портреташ а долаш.

29-чеи 30-чеи августа Пекине шин дени шин буси цахаддаш советски посольствана гоннахьа лелалар бокъо йоаца дуккха антисоветски гIулакхаш. Ниэ болча радиоусилителашка гIолла хьакхайкадора посольствана доаха сардамаши тIатувса кхерамаши, КПСС-и Советски правительствои бехке еш дола меттkIаьлеш.

«Хунвэйбинаша», «ревизионизмаца» къовсам лоаттабу шоаш а яхаш, кхувссаш чуухийтар Пекинерча промышленни выставка здане тIара СССР союзни республикай гербаш (1957 шера советски выставка яр цу чу, хIаьта цул тIехьагIа здани КНР-ена дIаеннаяр) Iоьккхар китайско - советски доттагIала Общества эмблема. «Хунвэйбинаша» яьча ствa эмблема. «Хунвэйбинаша» яьча решенех, Советски Союза новкъосталпа Пекине хьаяь хиннача, Советски лорий группо йIаьхача хана китайски коллегашца цхьанача китайско - советски доттагIала госпиталах хIанз кхыкхе цIи тиллай «антиревизионистски госпиталь».

Шанхае китайско - советски доттагIала дворецa здане тIара вывеска чу а яйта, «хунвэйбинаша» шоай йоазув хьалтехад: «Ревизионизмацарча къовсама дворец». Цу городе Пушкина дегIа хинна памятник дIадаьккхад «хунвэйбинаша», хIаьта пун ларда тIа Мао Цзэ-дун хеставеш йола листовкаш летаяьй.

Пекине Тяньаньмынь яхача центральни майдан тIа 15 сентябре дуккха эзараш «культурни революце» доакъашхой йоккха митинг хилар. Укх тIеххьарча цхьан бетта хIанз кхоалагIа хиннай из тайпа митинг. Цунах ши-шегIа гуш да, «культурни революци» чакхйоаккхаш болча кагирхоштеи кхувш боагIараштеи юкъарчал доаццаш воздействи яра хIанз китайски кулгалхоша мел боккха лоархIам бу.

Митинге къамаьлаш даьча КПК кулгалхоша хьакхайкадир, «революционни кагирхошеи революционни кхувш боагIарашеи леладу гIулакхаш «бакъахьа е да, дика а да», цар «еррига общество хьалхаене», «нах сайн баьхаб», «тIехьйна толамаш дийхад къаьнара идеологи, къаьнара культура, къаьнара гIамалаши Iаьдалаши дIадаккхар духьа лоаттабеча къовсаме», аьнна. Иштта белгалдаьккхар, шоай «революционни гIулакхаш» Мао Цзэ-дуна «чIоагIа хьаллоацаш» хилари «къовсама керттера лостам нийса хинна а болаш а» хилари.

(ТАСС).

ВЕНГРИ. Йоккха йоацача Мишка яхача юрта (Бач-Кишкун яха область) ца талхаш а наха дика сий деш а я къаьнарча замалахьара халкъа оамалаш. Сарахьа, къаьстта а Iай, юртбоахама балхаш йистедаьннача хана, цига баха нах шоай культура ЦIагIа «Iохайше багIа» гуллу. Укхаза хIамаш а тег, догамаш а ду, йийца хIамаш а ю, цIи хева дола венгерски сибазаш доккъаде кийч а ду, иллеш а доах, газеташ, журналаш, кхыдараш а деш.

Сурта тIа: догамаш дераш болх беш ба.

МТИ — ТАСС сурт.

ЛОАРХIАМЕ ДЕКХАРАШ

Дуккха а дешаш дувца дезаш я 20 сентябре Нью-Йорке хьайийла аргIанара ООН Генеральни Ассамблея сесси. Массаза а хулаш махиллара, геттара дукха да дувца юххьенца лаьрхIа дешаш-уж 100-нел совгIа да. Царех цхьадараш массаза а дувца даьннарех да, хIаьта уж сессе а ООН-ал арахьа а дукха теркалдеш ца хила мегаш а да. Шеко йоаццаш сессе доакъашхой а шерарча общественноста а теркама юкъмоттиг хургья хIанзарча хана эггара лоархIамегIа йола проблемаш — моллагIча тайпара ювзаенна а машар лоаттабараи чIоагIбараи тIехьарча, халкъий чурча гIулакхашта юкъе гIертара духьаларча, уж кхычарех тийша уллаш хIама доацаш хулга Iалашдара тIехьарча къовсамца ювзаенна яраш.

ХIанз дунен халкъашта юкъе латтача гIулакхаша къоастам ба а бу цу проблемай. Массанена а довзаш да уж хоалам боллаш чIоагIа кхохкадалара бахьанаш. Уж духдувла моттиг — Вьетнама духьалара тIом бола а баь, тIагIертта агрессе «эскалаце» политика лелаеча США лаьца агрессивни авантюристически никъ ба. Цар лаьцача цу наькъаца ювзаенна я иштта Кубана духьалара провокаци, Доминикански Республика герзашца яьча интервенцех дийнна зуламаш, Азеи Африкаи дуккхача мехкашта духьал леладу тийшача балха гIулакхаш.

Уж дуккха кхыдола а хинна гIулакхаш бахьан долаш Генеральни Ассамблея XXI сессе теркал ца деш дита йиш яц хьалхагIа хинна дIаяхача сессеша тIайияь лоархIамера решенеш кхоачаш мишта ю яха дош.

Цу хьакъехьа эггара теркамегIа яр паччахьалкхенийи халкъийи чурча гIулакхашта юкъе гIерта йиш ца хиларах, уж кхычарех тийша уллаш хIама доацаш хилари цар суверенитети лораярах йола Деклараци я. Из Советски Союза инициативагIа Генеральни Ассамблея XX сессе тIаийца дунен общественносто эггара шерагIча тайпара хьаллаьца а я.

Генеральни Асамблея XXI сессе балха юкъе лоадам боллаш йола моттиг дIалацанза яргъяц антиколониальни проблемай бIарччача комплексо. ЛертIа лархIа йиш яц колониальни мехкаштеи халкъаштеи кхычарех тийша улаш хIама ца хилар Iалашдарах йола Деклараци ООН-е тIайийца ялх шу даьнначул тIехьагIа а 40 миллион гаргга болаx колониализма дукъа кIал бусаш хилар.

Ассамблея бокъо я из лоархIамера Деклараци чакхъяккхара новкъарле хьан ю, эхь дола колониализмай расизмай система дIаяккхара наькъ тIа духьаленаш хьан увттаю зе.

Цу проблемашца айхха дувзалуш да хIанз лоархIаме дола кхыча мехкий тIема базаш дIаяхара дош а. Блокех дIакхетанза йолча паччахьалкхений Каирски конференце решенеш тIа бокъо а йолаш белгалдаьххача тайпара, уж базаш мехкашта тIагIортам лоаттабареи уж мукъадалар а дегIаахар а юхаувзареи оатхал я. Из бахьан долаш соахкарча сессе юхатехар США-и кхыча империалистически державашеи яь духьале, хIаьта колониальни территореш тIара тIема базаш дIайоахилга дIа а дийхар.

Сессе лоархIамера моттиг дIалоаргья гера дIалаккхара проблемаша. ХIаьта а белгалдаккханза даргдац, Женеверча гера дIадаккхара хьакъехьарча 18 паччахьалкхен переговорий гIайгIанера опыт яле а, гераша, къаьстта а ядерничарца чуийна кхерамерча тайпара кийчлулга юхаувза наькъаши средстваши лехилга соцаде доагIаш цахилар. Укхаза хьалхарча моттиге яьле дIаувтт тIехьаяха йиш йоаца ядерни гера дIа-са доаржаделга ца хилийтара проблема. Генеральни Ассамблеяс соахка могадаьдар цу тайпара дола гера дIа-са ца доаржадара хьакъехьара договор чехкагIа оттадара динза даргдоаца гIулакхаш делга. Из могадаьр кхоачашданза дисад. Духьале нийсъялар да США бонски милитаристаш ядерни герзах кхебе безам болаш хилар.

Цу а кхыча а лостамегIа дунен халкъашта юкъера хьал меттадоаладара эша гIулакхаш де деза ООН. Цунна эша цхьайола торонаш йолаш я. Шийн мугIарашка 117 паччахьалкхе я ООН—эггара дукхагIа викалаш юкъе болча дунен халкъашта юкъерча организаце. ТIеххьарча шерашка цу чу боккхагIча ниэ а хинна дIаэттад агрессена духьалъювлача, дерригача халкъий машари кхерамалеи хьаллувцача паччахьалкхенаша дIахоаца дакъа. Из холуш хила беза Генеральни Ассамблея XXI сессе болх.

И. ОРЛОВ,
ТАСС-а обозреватель.

ЭКСПЕДИЦИ ЦІАЙИЙРЗАЙ, БОЛХ ДІАХО БЕШ БА

ЧАКХЪЯЬННАЙ 1966 шера археологически экспедицей сезон. Хьалхара итогаш ю ха хьакхьчай. Духхьал діаала дезаш да, уж дика хилар.

Ер шу 2 томах латта «Нохч-ГІалгІайчен историе очеркаш» араяха гІерташ йоккхача авторски коллективо дукхача шерашка, тІаteІІа бал болх чекхбоала шу да. Уж «Очеркаш» кепатеха арайоаккхилга Совета Іаьдела 50 шу дузача юбилейца нийсде лерхІ. ХІан₃ Нохч-гІалгІай историе, метта, литература Іилма-Тохкама Институто арахеца кийчъеча «Очеркий» хьалхарча тома юкъейоагІа археологически материалаш, хІака аьлча вайнахь₃ историе къьнарчен юкъерча бІаьшеренийн ханаш, этногенеза лардара проблема къоастае йиш яц алхха е дукхагІча дакъе археологически оахкамаш даьчул тІехьагІа гучадаьнначахІамашка гІолла мара. Алхха цу-духьа материальни культура памятникаш вай республике хІара шера дукхагІа тохкаш да, тІа-тІа доккхагІа хул моттигерча Іилматохкама учреждечешта тІадуьша декхарш. Цу даькъе чІоагІа хьокхаме да дІадахъ акха.

ЭГГАРА хьалха къьастта белгалдаккхе дезаш да, духхьал, Нохч-ГІалгІай АССР тайп-тайпара районаш археологически Іомаелга боарамагІа ца лелар бахьан долаш юкъе енна ха чакхъяьннаачул тІехьагІа лоаман ГІалгІайчен — бокъонца йолча цу историко-культурни заповедника — аренцара тохкамаш юха а дІадоладь хилар.

Исторически Іилмай кандидата В. И. Марковина (СССР Іилмай Академи) кулгалдеш йолча Нохч-ГІалгІай республикански краеведчески музея экспедице тохкама поход йир ЖІайрахьени Эсеи чІожешка — гІалгІай племеной исторически центрашка. Цу хана бокъонца яздаь сурт дилла, диста хьаьйцар, гІалгІай зодчества юкъерча бІаьшерений памятникаш — чувехен дов дуи гІалаш, чІоагІаленаш, даьла кьехаву моттигаш, малхара кашамаш, къаьнара кераста дын храмаш, кхьіраш. Цу хайна гулийр 400—1000 шу хьалхагІа наха лелаьча хІамай башха-дика коллекцеш.

Вайнах хьабаьнна моттиг хар санна йола чоалхане проблема къоастаяра боккхача лоерхІа ара хІама гучадаьннад экспедицена.

Лоамарча Эса атагІа, гІалгІай Эгикхел яхача къьнарча юрга юкхе, археологашта гучадаьннад тІох детта тамашийна малхера кашамаш. ДІатІакъежача тІехьагІо юкъерча бІаьшеренашка нах дІабийхкача кашамаштеи царнеи юкъе цхьаккха белгало яц (цхьата ра я уж хьалдара конструкци, декъий чудоададеча дІачувоала моттиг, декъий Іодекха тархеш). Тохкам бераш ма чІоагІа гІадбахебар, бокъонца вайнахьа дараш санна долча цу кашамашкара шоашта бронзови бІаьшерене (4 эзар шу хьалхагІа) лелаь хІамаш корайича. Кач йоадаеча бронзах яьча дуккха бІаьш тизгаша, тІехьагІо лелаьрашта тара йолча топпара пхьегІаша, кана мугІаш санна хьовзадаь бронзах даьча булавкаша—цу доллача хІамаша бокъонца бакъдеш хьахьокх Эгикхала юкхе кхерех даь уж чІоагІеи доккхийи малхара кашамаш вай эрал хьалха дІадахача ІІ-гІча эзар шерашка хьалдаь хилар.

Ховш да, саг дІаволлаш деш дола гІулакхаш келкъа культура эггара чІоагІа йолча белгалонех цаІ хилар. Из эггара лоархІамегІаръяр хІана яц аьнна йола этнографически белгало я наха «дунен дыннаш» (кераста, бусалба, кхьідараш) оалаш дараш тІаэцала хьалхагІара замаш ювцача хана. Цудухьа, нах дІабехкаш дола, гІалгІай территоре тІара, бронзаи юкъерча бІаьшеренийн ханашкара малхара кашамаш вІаши геттара тара хилаоо цІаькха а бакъду вайнах хьабаьнна моттиг шоай къаьстта (уккхазара) хилар, хьахьокх, нохчийи гІалгІайи культура хьайолаенна юхьигаш вай деноел дуккха эзараш шераш хьалха дІаяхача, ширъяьннача замачгара хьайоагІаш хилар. Цул соагІа Эгикхалара малхара кашамаш — Эса кертера лехаи Іомадаьи бронза бІаьшерера эггара хьалхар памятникаш. Уж дІахо а хьоахкаргдолеш да.

Исторически ГІалгІайчен малхбоалохьарча доазонашка. Фарта яхача хи тІа, Бумата юкхе тохкамаш даьд КъилбаседаКавказски археологически экспедица отрядех йолча Р. М. Мунчаева кулгалдеча цхьан отрядо. Укхаза аькха яьннай боарзий хьисапера шерра аре — вай зама хьайоалаялале хьалхагІарча ІІІ—ІІ-гІа эзара шерашка яьхача моттигерча племенай кашамаш. Цигара гаьна йоацаш хьаакха йолаьй вай зама хьайолаялале хьалхагІ дІаяхача VІІ—ІV-ча бІаьшеренашка нах баьха моттигаш. Уж чІоагІа тара я Алхасте, ГІажера-Юрта, Мужеченна (ГІалгІайче) юкхе а Сержень-Юррта а (Нохчече) хьалхагІа техка яьннача нах баьхача моттигешка. Уж вІаши тара хила йоагІаш а я, хІана аьлча, уж юхейитай гІалгІайи нохчийи гаьнарча даьй кхоачара гаргара йолча этнически группаша. ЧІоагІа тамашийна кеп я цигера кораяьр: из хиннай Іадаргlа а тІаьска юкъе багІа гебагІа а цхьана бронза лоала а деш кепедетташ. Металлургера цу тайпара атрибут Къилбаседа Кавказе кхы цхьаннехьа а йовзаш яц.

ЖІайрахьара архитектура башха-дика памятникаш укх шера цІаькха а Іилмахоша чІоагІа уйла тІаяхийта Іомадеш дар. Кхыметтел вайнахах яьллача гІирсаш дара говзала эггара йІаьхегІа йолча образецашта юкъе а толашагІа йола вІовнаш шоай гонахьара гІирсаш а тІехьа йовзар духьа цкъа санна дукхаза а Армхе чІожагІа дака хинначул тІехьагІа республика цу миіингерча къаьнарча замах юхедисача сийлахьча гІирсех лаьца фильм арадаккха дагадехар тхона. ХІанз «Аьрзей чІоже» яха фильм (сценаре автораш В. Б. Виноградови, С. М. Лагутини, режиссер И. Татаев) экранашка ера а даьнна, Нохч-ГІалгІай чу эггара дикагІа долча архитектурни памятникех цаІ — дукха ха йоаццаш баьча соцамца исторически заповедник я аьнна хьакхайкаль Аьрзи яха юрт ювцаш да.

Сайъердамеи геттара кердеи данкеш корайир лоамашка а шаьрача а уллача Нохчечен материальни памятникаш Іомадеча хана а.

Вай зама хьайолаялале хьалхагІа ІХ—VІІ бІаьшерешка нах баьха цІи хеза Сержень-Юртовски моттигаш аьхка яьннай В. И. Козенкова. Кавказа хьалхашкахьа эггара хьалха нах баьха еррига а хьаькхка яьнна моттиг из я; моттигерча историе доазонел гаьнна дІаарабоал цун Іилман лоархІам, хІана аьлча укхазара кораьча материалаша тоъал духтІавоакхх ерригача Къулба-Малхбоален Европа историе дуккхача дешашта.

Тха балхий хьалхара этап чакхъяьлар йовзаш йолча Алхан-Калински городище, Нохч-ГІалгІайчен доккхача бытовой памятнике. Даьча оахкамаша йиш хилийтар цу городе нах баьха ха белгалъе а (вай зама хьайолаялале хьалхагІа V—ХІІ бІаьшерашІ моастагІий чукхьалхарах цкъаьннахьеи сихеи хІалак хиннача нах баьхача йоккхача пункта сурт юкеметтаотаде а. Хьагучадаьннадеррига хІамаш вІаши нийсдаро хьахьокх, 1238 шера топацеи турацеи Кавказа хьалхашка гІолла чакхъяьннача татаро-монгольски ордай карах город хІалак хинна хилар.

Цул тІехьагІа лоаман Нохче чу тохкама кашамаш хьалха йолаелар отряд. Ялхой-Мохки Курен-Бенойи (Гумс яхача хин атагІа) яхача юрташта юкхе хьагучадаьхар цул хьалхагІа ца довзаш хинна, шаьрача баьхача скифийи савроматийи племенашца вйхха бувзамаш долаш хиннача вайнахьа даьша дита вай зама хьайоалаялале хьалхагІа дІаяхача ханара — VІ—ІV бІаьшеренашкара кашамаш. Геттара хозе йогаш хьаьча топпара пхьегІаша, бронзах яьча хІамаша (булавкаш, подвескаш, тизгаш), аьшка герзо (Іадсаькхашта юкъе дехка гебагІаш, товраш, кхьіраш) хьахьокх, ше къаьстта а ца ухаш, арахьарча дуненца вйхха бувзам болаш дегІанхеча моттигерча лоаман культура боарам тоъал лакка хинна хилар.

Шаьрача уллача БелгІатой яхача юрта отрядо хьаьхкар боккха боарз (60 метр шерен 3,5 метр лакхен). Цун кІал берхІнахьа дІабехка баьхкача наьха кашамаш хьа аьхкачул тІехьагІа цар хьахьокхар гаьнна хьалха баьхача дукхача кавказски халкъий даьша лелаь, бронза замалакъара къилбаседакавказски археологически оалаш йола культура. Белгалдоалаш хІама да берригa байна нах цІа охра (минеральни басар) тІахьаьрца хинна хилар.

ХІАНЗ, мехка музей гонзаш хьалйизале хьалхагІа, цхьалхайовхаш я археологаша леха дукха коллекцеш. Кердача деннешта анализ яри уж кепатохийтари Іилмахой эггара кертерча декхарех цаІ да. Шеко яц, уж Іомаяро хІанзалца хьа ца йовзаш хинна вайнахьеи ерригача Кавказеи ширача а юкъерча бІашеренашкарча а историе оагІонаш хьаелларгхиларах Нохч-ГІалгІайчен историкий хьалхара том вІашагІтохаш беш бола болх хІанз чакхбаьннебале а, укх аьхии лехача материалех дикагІеи лоархІамегеи ераша йоагІаш йола моттиг хьалоацаргъя вай республика историех бола бІарчча болу вІашагІтоха гІертача цу хьалхарча юхьиге.

В. ВИНОГРАДОВ,
Нохч-ГІалгІай Іилма-тохкама институтта археологеи этнографеи сектора заведующи, исторически Іилмай кандидат.

НОХЧ-ГІАЛГІАЙЧЕН IV СПАРТАКИАДА

ШАХМАТЫ

Нохч-ГІалгІайчен йиълагІча спартакиада зачетах йола физически культура шахматистий командашта юкъе хинна яхьаш йистеьннай. Чемпиона цІи яькхай «Гипрогрознефта» командас, шоллагІча моттиге Къилбаседа Кавказа Іилман-Тохкама Институтеи кхоалагІча моттиге химически комбинатеи шахматисташ ба.

Лакхерча сурта тІа оана бІаргагураш ба хьалхара ши моттиг яьккхача командай викалаш. Аьрдехьа мастералла кандидат В. Слепови («Гипрогрознефть») аьттехьа мастералла кандидат С. Кастарнови (СевКавНИИ).

* * *

ХІанз спартакиада финале ловзаш я ДСО сборни командаш. ХІара командаца 6 шахматисти 2 шахматисткеи я. Дика ловз «Труд» команда. Из цхьа парти ловзанза а йолаш «Локомотивал» котъяьлар (счет 7 : 0). «Буревестник» яха студенчески команда ши парти ловзанза а йолаш низ болча «Спартакал» котъяьлар, «Урожай» команда «Динамовцел» котъяьлар. Счет 5 : 1.

Кхо тур чакхъяьнначул тІехьагІа хьалха я «Труд» (21 очко), шоллагІча моттиге «Буревестник» (17 очко) кхоалагІча моттиге «Урожайн» (12,5 очко) я. «Спартака» 7,5 очко я.

В. ЛАНСКОЙ,
яхьай судахо.

Къовсам кхохкалуш латт

Футболах ловзача яхьа шоллагІча туре «Урожай» командел котбаьлар «Труда» футболисташ (счет 4 : 0), «Динамо» футболисташ спартаковцел (2 : 1); «Луч»—«Буревестникал» (2:0). КІирандийнахьа хинна кхоалагІа тур чакхъяьнначул тІехьагІа хьалха я «Труд» команда. Цун 5 очко я. «Локомотива» футболисташа «Спартак» эшайир (2:1), хІаьта «Луча» спортсменаша—«Урожай» эшайир (8:1). Коттаьннача шинна команда йиъ-йиъ очко я. Динамовций кхо очко я.

Сакъердаме ловзараш дар волейбольни площадкашка хиннараш. Яхьа кхо ди даьнначул тІехьагІа шишша очко я «Буревестник», «Динамо», «Спартак» командай.

* * *

С. Орджоникидзе цІерахча стадионе къовсам лоаттабеш хилар гандболисташ. Яхьа хьалхарча дийнахьа «Буревестники» «Труди» командел котъяьлар «Спартаки» «Локомотиви».

* * *

Безам тІаозаш яр эггара кІезигагІа дозал долча боксерашта юкъе хинна яхь. В. Хачатуряна («Труд») В. Чибисов («Буревестник») эшавир. Ахдозал долча В. Богомолова («Буревестник») Мунаев («Труд») эшавир.

Яхьа хьалхара ди йистедаьлча командни зачете хьалха ба «Буревестникаш», шоллагІча моттиге «Труда» боксераш.

БАСКЕТБОЛ

Сакъердаме дІахьу спартакиада финале дакъа лоацача баскетболисташа шоай яхьаш. Дика ловз «Труд» ДСО баскетболисташ.

Лохерча сурта тІа: «Урожайн» «Локомотиви» яхача шин общества баскетболисташ ловзача хана.

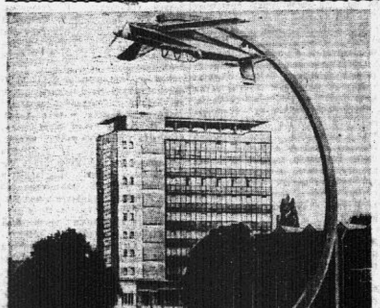
О. Смиркалова сурташ.

КЕРДА КНИЖКА

Мальсагова Ахьмада «Лоаман наькъа така тІа» яха книжка кепа теха арахийцад Нохч-ГІалгІай книжни издательствос. Мальсагов Ахьмада творчество хІанз хьалха йовзаш яц дешараШта. Республика газеташ тІа кепайийтта цун очеркаш, фельетонаш, статьяш говзамеи проблематичнеи хилар бахьан долаш дешарий теркам тІаувзаш яр.

ХІанз книжни издательствас арахийцача Мальсагов Ахьмада книжка тІа кепа теха я Нохч-ГІалгІай юрта вахарах лаьца 6 очерк. Цу очеркаш тІа авторо дувц коммунизма сийрда кхоане хьалъеш боахкача таханарча ден кердача нахах лаьца.

И. ТЕРЛОВ.

Брно хьайийлай ший хан-ханнахьа хулаш йола 8-гІа Дунен халкъашта юкъера машиностроене ярмарка. Промышленноста цу керттерча дакъе дуненна карагІдийннарашка хьажар да из.

Укхаза шоай продукци дІахьувкх дунен 37 мехкарча 995 фирма; цар дакъе Советски Союзо а ВІаший Экономически Новкъостал лоаттадара Совета кхыча пачхьалкхенаша а, хІаьта иштта дукхача капиталистически мехкашка а хьувкхаш. Ярмарка чакхйоалл «Техника—машаран прогрессаи долча гІулакха» яхача лозунгаца.

Сурта тІа: ярмарке чуухача моттиге.

ЧТК—ТАСС сурт.

Къа дика хьегарах хьахиннар

Шелковской района «Путь к коммунизму» яхача колхозе жа леладерий шу чакхлалара сийна пхийтталагІа сентябрь чабаний цІей даь деадир. Жа леладерий а колхоза кулгалхой а дог гІоадоахаш да цар даьха толамаш. Тха колхозе юкъера лаьрхІача хІара бІаь жийна тІехьара бІаь ялхайтта Іаьхар хьакъоастабаьб.

Уж толамаш юкъера лаьрхІача ерригача колхозе даьхараш да, хІаьта жа лелаеча фермашка къаьст-къаьста хьежача белгалъяккха еза Преснякова Таисия Ивановна бригадир йола жа леладу ферма. Цу бригада вІаштІехьъяьлар хІара бІаь жийна тІехьара 133 Іаьхар хьакъоастабе а, хІаьта цул совгІа хІара бригадерча устагІан тІера 5,9 килограмм тха даккха а планах доагІар 4,8 килограмм мара доацача. Селлара лакхара толамаш даха цар вІаштІехьдалар бахьан долаш КПСС Нохч-ГІалгІай обкома бюроси Министрий Советои карара-кара тела цІе вымпели 150 сом ахчеи делар фермана.

Жен продукци кхы а лакхъяьй ферма воккхагІа волча жа Іуно К. В. Малюкова, ше леладеча жех хІара бІаь жийна тІехьара 141 Іаьхар хьакъоастабаьб цо, вокха чабана Канакова Андрея бригада хІара бІаь жийна тІехьара 130 Іаьхар хьакъоастабаьб. Цу шин бригаде юкъера лаьрхІача хІара устагІанна тІера 5,5 килограмм тха даькхар.

ВоккхагІа волча чабана А. Амирова бригада хІара цІунтона тІера 7,1 килограмм тха даькхад, хІаьта Ахматханова бригаде 7 килограмм биткъа хьоаса бола тха даькхад.

Пачхахьалкхенга тха дохкара шера план хІанз 117 процент кхоачашъяьй колхозо, шера планах пачхахьалкхенга 800 центнер дохка дезача 940 центнер тха дехкад тха колхозо.

ХІанз колхозхой сихбенна, хьинар ца кхоеш пачхахьалкхенга дулх дохкара шера план цхьоалагІа октябрь тІакхоачаш кхоачашъяра къахьеташ ба. Ханал хьалха пачхахьалкхенга дулх дохкара шера план кхоачашъяра доккха дакъа лоац доахан лелаераша меттел жа леладераша а. ХІанзале тха колхозо заготовительни пункташка дийна долаш эзача 340 тонн дулх дІаденнад, хІаьта планах йоагІар 355 тонн мара а яц.

Дика къахьийгад хьайбаш лeладераша хьайбай продукци лакхъяра, хІаьта из продукци лакхъяларга хьежжа пачхахьалкхенга из йохкара план кхоачашъяь ца Іеш тІехьхоачашъе а вІаштІехьдоал.

ХІанз жа леладерий коллективо декхар тІайийцад хьатІадоагІача октябра цІей сийна лерттІа Іана кийчо е. Ремонт, дезинфекци ерг йолаш я Іай жа чулаттаргйола помещенешта, хІаьта цу помещенешта юхе хьатІаозаргда Іана кхоачамхиллад доакъар. Къахьегамах аккордно-премиальни системах мах тел хьайбаш леладерашта.

ТІадоагІача шера планаш-заданеш пхьоалагІча октябре жа леладеча ерригача бригадашта дІайовзийтаргъя.

ЧІоагІа йоакхо ю тха колхозе хьайбаш тоалениа долаш Іангара дахара, хІаьта теша йиш а я хІанз санна хьайбаш леладераша йоакхо йойя хьайбаш тоаленна а продукци лоц ца луш а Іангара даргхиларах.

И. А. АНТОНОВ,
Шелковской районни юртбоахама производственни управлене керттера зоотехник.

ГІУЛАКХ ХУВЦАДЕЛАР

КІирах кхозза дІазза кинофильмаш хьокхилга. Алхха из дар-кх цхьа шу хьалха Шаьла района Майртуп яхача юртарча клубо къахьегамхой салоІама лаьрхІа деш хиннар. Дерригача дийнахьа къайла а лаьтте саррахьа кинофильм долауча хана мара хьаеллалацар клуба наІараш. Цхьа плакат хинна а хІама дацар чухьнахьа. Даим тІаьда латтача пенех вар хьаж хьаухар. Цу клуба болх тоабе сагота вацар цун заведующи а района культотдела кулгалхой а. ХІаьта художественни самодеятельность вІашагІйолла еза аьнна къамаьл деш хилча а «самодеятельносте дакъа лаца безам болаш саг вац» аьле цу тІа бехк дІа тІа а бахийте дутар.

Клубо лерттІа болх бергхиларах дог дилла бар юрта бахараш. Цхьабакъда, дерригa кхыча тайпара лестар укхаза болх бе керда заведующи ма хьожавнигге а. Из вар Л. Магомадов. Атта дацар даь цхьаккха а хІама доацача болх бе волавала. Цхьабакъда, безам хилча де вІаштІехьа ца доалаш фу дусаргда аьнна хетача цо юххьанца лерттІа дІаболабир ший болх.

ХІанз бІаргагуш бацар хьалха даим наІарах уллаш хинна чІега. Клубе беседа, лекци, е сайре хургья аьнна объявленеш хулар каст-каста. Цига хьаакха баьлар юрта баха нах. Керттердар художественни самодеятельность вІашагІйоллилга дар. Цу гІулакха оарцагІъяьлар колхоза партийни организацеи юртарча сайрийнарна школа дирекции. Хьа а ухаш клубе вІашагІъехкача тайп-тайпарча кружокашка дІаязбала болабелар нах. Гучабаьлар халхабовла, илли ала, леша ховраш. Царна юкъера цхьабараш кружокашта кулгалде хьожабир. ХІаьта из болх дукха безача цар цІенхаштта дІадоладир шоашта тІадилла гІулакх. Цу балха цхьа новкъарле яр хІана. Клубе цхьаккха тайпара музыкальни инструмент яцар. ТІаккха уж шо-шоай цІагІара хьаь лаьрхІар самодеятельносте дакъа лоацараша.

...ХІанз клуба юхе гІолла дІаюха тІехвоалаш хилча а из клуб йолга ховш да. Денна репетицеш еш цаІаш, шахматех е шашкаех ловзаш шоллагІбараш, лекцега а беседага а ладувгІаш кхоалагІбараш, кинога, концертага хьажа баьхке цхьаькхаш го йиш яр клубе. Из дерригa дика да. Цхьабакъда, художественни самодеятельносте дакъа лоацачарна юкъе кхалнах кІезига бар. Уж дукхагІа хилийтара духьа баракъаш дахеи тегеи Іомабу кружок хьаелла лаьрхІар клуба заведующе Л. Магомадова. Цига дукха кхалнах баьхкар.

ХІанз клубе болх беш я хоровой, халхараш ду, драматически, струнни, кхьйола кружокаш. Самодеятельносте хьинаре дакъа лоацаш 20 нохчий йоІ я. Сакъердаме номераш гойтарца хІанзале юртбоахама къахьегамхошта бахача наха а дукха безабеннаб самодеятельни артисташ Атаева Малкан, Садаева Зайнап, Хамзатова Жанна, Вахабов Ваха, Салтамурадов Салауддин, драматически кружока кулгалхо Айсиев Сайд-Махьмад дуккха кхыбараш. Кхашка юртбоахама къахьегамхой болча, е юрта бахача наха хьалхашка концерт оттадеча, лекци ешача, беседа еча уж юкъе боацаш хилац.

Дукха ха йоацаш районни художественни самодеятельноста хьажар хилар. Цига хьалхара моттиг яьккхар Майртуп яхача юртарча клуба коллективо. ХІанз кастта хургдолча Советски Іаьдал этта 49 шу дузача денна хеталаьча доккхача концерта кийчлуш я клуба барттайна коллектив.

К. АЗИН.

Дика традици

Унх деношка №№ 11, 5, 2 йолча профтехучилищай дешархой шоай спартакиада дІахьош хилар. Къаьстта дика хьокхамаш гойтар спортсменаша ейгача атлетиках. 100 метр удаш хьалха баьлар (маІача наха юкъе) М. Ковалев (ПТУ № 2), цун ха 11,2 секунд, В. Шергелов (ПТУ № 5), цун ха 12,3 секунд; (кхалнаха юкъе) Л. Хомич—14 секунд (ПТУ № 11), Л. Селеверстова — 14,1 секунд (ПТУ № 5).

Лакхал ихувсалуча хьалха ваьлар № 5 йолча ПТУ дешархо Б. Исаков (165 сантиметр), хІаьта 160 сантиметр лакхал ихаьнне эшайир.

500 метр хиннача кроссе котъяьлар № 11 йолча ПТУ-ра З. Романенко. Цун ха 1 минути 39 секунди я.

Веррига дІалаьрхІача 1000 гаргга дешархочо дакъа лаьцар ейгача атлетике.

Ш. БЕЛОВ.

ХЬАЛХАЛАТТ СОВЕТИЙ ДЕПУТАТАШ

Ер юртбоахама шу толаме чакхдоаккхаш боахк Шелковской района юртбоахамера къахьегамхой. Республике эггара хьалха рапорт делар цар пачхаьалкхенга ялат дохкара план ханал хьалха кхоачашъярах. Планах 22 эзар центнер йохка езача 44 эзар центнер ехкай. Кхаш леладерел тІехьабисац хьайбаш леладераш а. Толаме кхоачашъеш латт хьайбай продукташ йохкара план.

Юртбоахама къахьегамхошта нийсса шоай болх дикка тоабаьб район промышленни предприятеша а. 7 бетта план 110 процент кхоачашъяьй предприятеша. Къаьстта дика болх бу райбыткомбинато. Ерригa арахецаш йола продукци соахкарчул шозза дукхагІа хиннай.

Цу доллача хІамашта юкъе доккха дакъа лаьцад дуккха а дукхагІа бараш шоай депутатски декхараш чІоагІа бехктокхаме а хеташ кхоачалдеш болча района а юртий а депутаташа.

Советий депутаташа тоъал дукха болх бу юрташ тоаяра даькъе. Свет а радио а чуйиллай массе юртен отарашкена 8 станицей 3 отарашкеи хий чудилад, 7 станице тротуараш тІа асфальт биллаб. Массе а юрта тикаш, клубаш, цІе уголокаш я, хІаьта 6 станице наха баракъаш тега павильонаш, парикмахерскеш, кога гІирс тоабу мастерскеш я.

Дукха болх баьб станицашка гаьнаш йогІаш. Харжархой наказаш 98 процента кхоачашдаьд.

Депутата декхараши боахама доал делгеи кхетамца цхьана тардеш хилар гойташ да «Путь к коммунизму» яхача колхоза председатела нов. Картавцев Петр Гавриловича гІулакхаш. Дукха а кІезига а йоакхо е езаш хІамаш ший дуккха долашехьа а, юрта общественни вахаре шерра дакъа лаца ха корайогІа колхоза председатела нов. Картавцева. Цун бІарг па кхоачаш, цун гІулакх доацаш хІама дац юрта. Цун инициативах районе эггара хьалха Дубовской станице хьал а даь, кийчдир культура ЦІа. Наьха йоакхо еш хилар — депутатах Картавцевах доахкача дикача гІулакхех цаІ. Дубовскойи Бороздиновскии станицашка тротуараш тІа асфальт йиллараи хий чудилла сангар яккхараи ахчанца, механизмашца, материалашца новкъостал ду цо. Укх тІеххьарча шин шера цу станицашка баиеш хьалъяьй. ХІанз Бороздиновски станице культура ЦІа хьалдеш латт. 1967 шера хьалъе оттаяьй колхозни больница. Укх тІеххьарча 2—3 шера массадолча хьокхамашта районе хьалхарча моттиге латт «Путь к коммунизму» яха колхоз. Боахаме толамаш даьхад колхозе, дикка тоадаь колхозхой вахар. Юкъера лаьрхІача цар бетта эца алапи 108 сом да. ЧІоагГІа белгалдоалаш гІулакх да цу колхозера кагирхой кхычахьа болх бе дІа а ца ухаш цу чу бусаш, дешаш, самодеятельносте дакъа лоацаш хилар. Из иштта вІаштІехьдаккха карагІдаьннад райсовета депутаташта Шемякина Валентина Николаевнайнеи дуккхача шерашка Дубовской культура ЦІена заведующелла деш хьавоагІаш а цун болх сакъердаме вІаштІехьбоахаш а волча Кочерков Михаилаи. Культура ЦІагІа даим ешаш лекцеш, еш беседаш я, художественни самодеятельносто концерташ увттаду, тІагІертта чакхдоах керда цІейши обрядаши.

Каргалински станице вахаш а болх беш а къахьегамхой депутатий районни Совета 8 депутат ва. Уж берригаш а колхозни производстве хьалха латташи шоай харжархошта юкъе боккха общественни болх лелабеши ба.

«Красный пахарь» яхача колхозе, массане сий а деш, доаркалла болх беш я райсовета депутат Нагуманова Галина. Шерра шера дукхагІа йоах цо шура. Ший хьинар ца кхоеш цо къахьегарах мехка доккхагІа дола правительственни совгІат деннад Нагуманова Галинайна — Ленина орден.

Депутат Винокурова Екатерина Алексеевна — Менжинске цІерахча колхоза комсаш лелаеча бригада звеньеваяс денна болх бу ший харжархошта юкъе. Харжархошта дика йовз шоай депутат, шоашта кхоачаш ца дулуш дола гІулакхаш тІаэттача, гІад а бахе болх уж из йолча: цІа деча гІишлой материалаш эшаш, йоаго хІама, доахана доакъараш эшаш хилча Екатерина Алексеевна массаза а новкъостал дергда ший харжархочоа.

Бахача наха бытовой гІулакхаш деча массазарча комиссе член йола из пун балхаца даим дакъа лоацаш я. Боккха болх бир цо колхозера деща даха ха йоацача берий учреждленеш бІаьстан юкъерча сезонага кийчъяра.

Ленина цІерахча колхозе къахьегаш райсовета пхи депутат ва. Депутат Мария Тихоновна Кравченко 1965 шера денз колхозе птичницалла болх беш я, шерра шера хІара яхкача котама тІехьара 150—160 фуъ гулду цо. Цунна деннад доккха правительственни совгІат — «Знак почета» яха орден.

Шоай депутата Смыковая Маргарита Григорьевнай чІоагГІа сий ду харжархоша. Ново - Щедрински ветеринарни пункта заведующи я из, «Коминтерн» яхача колхоза хьайбашка а Новии Старии-Щедриное яхача станицашка бахача наьха шоай доалахьарча доаханга хьажа кхоаю. Харжархоша шийна тІадена цхьаккха а гІулакх теркал ца деш дитац Маргарита Григорьевнас.

Червленни станице бахача наьха викалаш болаш районни Совета 12 депутат ва. Уж ба предприятей, организацей, школа, больница, Червленский» колхоза дикагІа бола нах.

«Шелковской» яхача племенной жа леладеча совхозе боккха болх бу райсовета депутаташа нн. И. И. Суворова, М. В. Мельничука, Оразмамбетов Муте. Алхха укх тІеххьарча шин шера укхаза хьалъяьй: тІехника столови, универмаг, душевой, водопровод, берий ясленш, кхоъ клуб, совхоза фермашка школаш, массанахьа дІайогІаш я гаьнаш, хьалъеш латт 200 сага моттиг йола клуб. Хьалдеш латт нах чубахаргбола дукха цІенош. Алхха укх шера болхлой чуховшаргба дика кийчъяьча 30 квартире.

Массадолча хьокхамашта районе хьалхалатт совхоз.

1966 шера 17400 Іаьхар баьб совхоза. Дикача хьала тІа да уж, дегІа дика доагІа, ах шера тІерадаьнараш, 0,2 процент мара дац Іоахарий. Укх шера хІара 100 жийна тІехьа 120-нел кІезигагІа доацаш Іоахарий хьалкхедергІа. Депутат Оразмамбетов Мути — воккхагІа вола жа Іу. Цун бригадо укх шера хІара 100 жийна тІехьа хьалкхебаьб 128 Іаьхар. Харжархой раьза ба шоай депутата, шийна харжархоша тІадена доаш тІехьа ца тетташ къоасталу цо уж.

Къахьегамхой депутатий районни Советои цун исполкомои, хІаьта иштта юртий Советаша а цар исполкомаша а шоай дерригa низаш тІадохийт района боахамеи культураи дешаш кхоачащдеча хІара депутата лоархІам кхы а дукхагІа лакхбара. Уйла къаьстта а чІоагІагІа тІайохийт Советий массазарча комиссей, депутатски Советийи группайи болх тоабара.

В. СМИРНОВ,
Нохч - ГІалгІай АССР Министрий Совета оргтодела инструктор.

Редактор М. К. ЛЬЯНОВ

РЕДАКЦЕ АДРЕС: г. Грозный, ЦІеча фронтовикий улица, 15. Телефонаш: редактора—2-41-23; редактора зам.—2-30-91; бетктохкама секретара — 2-45-48; партийни вахара, промышленни, юртбоахама, культура письмойи отделий — 2-25-72; корректорске — 2-09-20.

АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный, ул. Красных фронтовиков, 15. Телефоны: редактора — 2-41-23; зам. редактора — 2-30-91; ответственного секретаря—2-45-48; отделов партийной жизни, промышленного, сельскохозяйственного, культуры и писем — 2-25-72; корректорской — 2-09-20.

«Грозненский рабочий» издательства типографи, Революце проспект 7/84.

Типография из-ва «Грозненский рабочий», проспект Революции 7/84.

СФ02185, Заказ № 4874.